

Ж. БАЛАСАГЫН атындагы КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ

**Б. ОСМОНОВ атындагы ДЖАЛАЛ – АБАД МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИИМинин МИЛИЦИЯНЫН
ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ Э.А. АЛИЕВ атындагы АКАДЕМИЯСЫ**

Д 12.23.668 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК: 343.85.12. (575.2) (043.3)**

Матамаров Алмаз Нурдунович

**Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү
криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү**

12.00.09 - жазык процесси, криминалистика; ыкчам-издөө ишмердүүлүк

юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин соттук экспертиза жана бажы иши кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Токторов Эгемберди Самидинович
юридика илимдеринин доктору, доцент,
Ош мамлекеттик университетинин сот процесси,
экспертиза жана бажы иши кафедрасынын
башчысы

Расмий оппоненттер:

Көкөева Алмагул Мухтарбековна
юридика илимдеринин доктору, доцент,
Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык
университетинин юридика-бажы факультетинин
деканы
Шимеева Жибек Шеровна
юридика илимдеринин кандидаты
С Мамбеткалиев атындагы Чуй университетинин
Юриспруденция программасынын башчысы

Жетектөөчү мекеме:

Туран университетинин Юридика-гуманитардык
факультетинин юриспруденция жана эл аралык
укук кафедрасы (050000, Казахстан Республикасы,
Алматы ш., Сатпаева көч.16а)

Диссертациялык иш 2024-жылдын «26» апрелинде саат 12.30 да Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине, Б. Осмонов атындагы Джалал – Абад мамлекеттик университетине жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин милициянын генерал-майору Э. А. Алиев атындагы Академиясына караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 12.23.668 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720033, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Киев, көчөсү 132; конференц-зал (209-ауд.). Видеоконференцияга шилтеме: <https://vc.vak.kg/b/122-sts-081-13b>

Диссертациялык иш менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин А. Табалдиев атындагы (720024, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Жибек Жолу көч., 394), Б. Осмонов атындагы Джалал – Абад мамлекеттик университетинин (Жалал-Абад ш., Ленин көч. 47) жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин милициянын генерал-майору Э. А. Алиев атындагы Академиясынын (720083, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Ч. Валиханов көч., 1 «А») китепканаларынан, ошондой эле диссертациялык кеңештин disserlaw.knu.kg сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын «26» мартта жөнөтүлдү.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
юридика илимдеринин доктору, доцент**

Абдукаримова Н. Э.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөө темасынын актуалдуулугу. КМШ өлкөлөрүнүн укук коргоо органдарынын алдында турган маанилүү жана татаал милдеттердин бири мурдагыдай эле жалпысынан өзгөчө оор кылмыштарга каршы туруу бойдон калууда. Ошентип, кылмыштардын түзүмүндө адам өлтүрүү, анын ичинде жалдоо менен адам өлтүрүү эң чоң коркунуч болуп саналат, алар көрсөтүлгөн кылмыш жосундарынын арасында ачыкка чыгаруунун эң төмөнкү пайызына ээ. КМШ өлкөлөрү үчүн бул салыштырмалуу жаңы криминалдык көрүнүштөр көбүнчө уюшкан мүнөзгө ээ.

Белгилей кетчү нерсе, жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн өсүшү үчүн өзгөчө азыктандыруучу чөйрө төмөнкү жагдайлар болгон: биринчиси – бул жалпы саясий туруксуздук, идеологиялык кризис, мамлекеттик түзүмдөрдүн жогорку эшелонундагы бийлик үчүн күрөш, мамлекеттик аппараттын коррупциялашкан бөлүгүн “көмүскө экономиканын” ишкерлери менен бириктирүү, социалдык баалуулуктардын бузулушу. Ошол эле учурда уюшкан кылмыштуулук мамлекеттик аппараттын ишинде өкүм сүргөн коррупцияны пайдалануунун эсебинен өзүнүн күчүн кыйла көбөйтөт, укук коргоо органдарынын жана башка мамлекеттик мекемелердин кызматкерлери менен укукка каршы байланыштарды тездик менен орнотот. Ошондой эле, өткөн постсоветтик мезгилде ишкерлердин ишмердүүлүгүнө, тилекке каршы, кылмыш чөйрөсүнүн каада-салттары жана ыкмалары киргизилгенин эске алуу керек. Экинчиси – постсоветтик мамлекеттерде соңку он жылдыктарда олуттуу саясий окуялардан улам коомдун ок атуучу куралдар менен курчушу пайда болду, бул аны колдонуу менен жалданма адам өлтүрүүлөрдүн өсүшү үчүн белгилүү шарттарды түздү, ошондой эле КМШнын бардык өлкөлөрүндө криминогендик кырдаалдын курчушу байкалууда. Үчүнчүсү – бул укуктук блок, тактап айтканда: биринчиден, мыйзамдык база жеткилең эмес жана иш жүзүндө жаңы калыптанып жаткан коомдук мамилелерден артта калууда, бул өзгөчө айрым өлкөлөрдө байкалат. Ошентип, саясий кырдаалдын тез алмашуусу учурунда мыйзамдардын артта калышына алып келди, ал коомдук мамилелерди өнүктүрүү үчүн токтотуучу нерсе болуп калды. Укуктук нигилизмдин жана укуктук анархиянын көрүнүшү, мыйзамдардын тандалма аткарылышы байкалат, бул мамлекеттин саясий бийлигиндеги мындай кризиске жана туруксуздукка мүнөздүү. Экинчиден, себеби болуп бир катар мамлекеттерде жүргүзүлүп жаткан ырааттуу эмес, карама-каршылыктуу, жай ишке ашырылып жаткан жана көбүнесе ийгиликсиз реформалар саналат, алар инфляциялык процесстерди, кредиттик-финансылык жана инвестициялык саясаттагы эсептешүүлөрдү ж.

б., ошондой эле айрым ведомстволордун жана жактардын кызыкчылыктарын өткөрүүгө алып келет. Төртүнчүсү – бул категориядагы иштердин бетин ачуу жана тергөө процессине тоскоол болгон тапшырык менен өлтүрүүлөрдүн өзгөчөлүгүн мүнөздөөчү факторлордун комплекси, атап айтканда: 1) ушул күнгө чейин бул криминалдык жосундар боюнча сотко чейинки өндүрүштү өндүрүү үчүн адам өлтүрүүлөр эң жашыруун жана кыйла татаал бойдон калууда, анткени мындай кылмыштар негизинен көп кырдуу болуп саналат, өз ара байланышкан аракеттердин бүтүндөй тизмегин камтыйт жана татаал ыкмаларды колдонуу менен жасалат, көбүнчө криминалдык эмес окуялардын башка түрлөрү катары жашырылат; 2) ар кандай заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу менен жүргүзүлөт; 3) бул кылмыштардын механизминин өзгөчөлүктөрү менен шартталган, бардык этаптарда – кылмыштык ойду ишке ашырууга катышуу менен алардын ортосунда ролдорду так бөлүштүрүүдө бир катар адамдарды даярдоодон жашырганга чейин кылмыш ишин кылдат пландаштыруу менен шартталган, алар жасалган жосундун изин жашыруу боюнча токтоосуз активдүү чараларды көрүшөт, окуя болгон жердеги кырдаалды инсценировкалашат жана далилдүү маалыматты бурмалашат; 4) жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуу жана териштирүү процессин кыйла татаалдаштырган кыйла маанилүү жагдай болуп тергөөгө каршы аракеттенүү саналат. Бул жерде бул кылмыштардын “заказчылары” өздөрүнүн карамагында, эреже катары, кылмыштын бетин ачууга каршы туруу үчүн олуттуу материалдык, кээде саясий мүмкүнчүлүктөргө ээ экендиктерин да белгилебей коюуга болбойт. Ошол эле учурда, алардын кылмыш иши жакшы мыйзамдаштырылган. Мунун баары жалданма адам өлтүрүүлөрдүн ырайымсыз, татаал жана ачылышы кыйын болушуна алып келди.

Албетте, криминалист – илимпоздорунун жалдоо менен адам өлтүрүү кылмышын ачуу жана иликтөө боюнча айрым маселелерди иштеп чыгууга кошкон зор салымын эске алуу менен, бүгүнкү күнгө чейин болгон илимий изилдөөлөр бул маселенин бардык аспектилерин түгөтпөй турганына көңүл буруу керек.

Буга чейин, адам өлтүрүү боюнча иликтөөнүн уюштуруучулук жана техникалык аспектилери терең изилдене элек, бирок криминалист илимпоздордун көңүл чордонунда болуп келген. Комплексте жалдол менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө тергөө жана ыкчам ишмердүүлүктү уюштуруунун жана өз ара аракеттенүүнүн өзгөчөлүктөрү көрсөтүлгөн эмес, каралып жаткан кылмыштарды жасаган адамдарды аныктоодо маалыматтык-техникалык маалымат базаларынын мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу тиешелүү деңгээлде изилденген эмес. Тилекке каршы, бул тармактагы илимий иштеп чыгуулардын “пайдалуу аракет коэффициенти” жетишерлик

жогору эмес жана бул жааттагы бир катар актуалдуу көйгөйлөр чечилбеген бойдон калууда.

Мунун баары бул темага кайрылуу, криминалисттик техниканын заманбап жетишкендиктерине, тактикасына, методикасына негизделген илимий методиканы колдонуу менен уюшкан кылмыштуу кошундардын катышуусу менен жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөө менен алектенген тергөөчүнүн жана аны менен өз ара аракеттенүүчү криминалистикалык жана ыкчам бөлүмдөрдүн ишмердүүлүгүнө тиешелүү маселелерди комплекстүү изилдөө жүргүзүү, ошондой эле тергөө ишинин тажрыйбасын жалпылоо зарылдыгын аныктайт.

Ошентип, изилдөө темасынын актуалдуулугу жана маанилүүлүгү алынган натыйжаларды жана тыянактарды сотко чейинки өндүрүш органдарынын жана эксперттик кызматтардын ишмердүүлүгүнө киргизүү зарылдыгын тастыктайт, алар жалдоо боюнча жасалган өлтүрүүлөрдү ачууда жана иликтөөдө алардын натыйжалуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү же илимий мекемелер жүргүзгөн негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Сунушталган диссертациялык изилдөө автордун демилгелүү иши болуп саналат, ал башка илимий изилдөөлөр, мамлекеттик программалар жана кылмыштуулукка каршы концепциялар менен тыгыз байланышта.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Бул иштин *максаты* сотко чейинки өндүрүштү уюштурууну жана уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууну жана иликтөөнү техникалык-криминалистикалык камсыздоону өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу болуп саналат, криминалистикалык эсепке алуунун заманбап тенденцияларынан жана КМШ өлкөлөрүндө жана Кыргыз Республикасында кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун контекстинде.

Бул максатка жетүү үчүн төмөнкү изилдөө *милдеттери* коюлган:

1. талдоо жана заманбап техникалык-криминалистикалык коопсуздукту аныктоо жана адам өлтүрүү боюнча тергөө баа берүү;

2. уюшкан кылмыштуу топтор (далее УКТ) тарабынан жасалган жалдоо менен адам өлтүрүү менен байланышкан кылмыш иштери боюнча сотко чейинки өндүрүштө криминалисттик эсепке алуунун пайдаланылышына талдоо жүргүзүү;

3. сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишин уюштурууну өркүндөтүүнүн, ошондой эле жалдама адам өлтүрүүлөрдү ачууну жана иликтөөнү илимий-методикалык жактан камсыз кылуунун негизги багыттарын аныктоо;

4. тергөө версияларын түзүүнүн өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү, ошондой эле жалдоо менен адам өлтүрүүнүн кардары жана анын катышуучулары жөнүндө көрсөтүү боюнча негиздерди бөлүп көрсөтүү (Кыргыз Республикасында жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн болгон мисалдарын эске алуу менен);

5. окуя болгон жерди текшерүүнүн жүрүшүндө “алгачкы маалыматтарды чогултуу” боюнча тергөө-криминалистикалык ишмердүүлүктүн эң оптималдуу тактикасын түзүү;

6. жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө тергөөчүнүн аракеттеринин программалык моделин көрсөтүү.

Иштин илимий жаңылыгы кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун негизинде, ошондой эле уюшкан кылмыштуу кошундардын катышуусу менен жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөнү техникалык-криминалистикалык жактан камсыз кылуунун заманбап ыкмаларын эске алуу менен азыркы этапта криминалистикалык илимде бул изилдөө темасынын жетишсиз иштелип чыккандыгы менен аныкталат.

1. Чыныгы мыйзам ченемдүүлүгүнөн улам автор тарабынан жалдоо менен адам өлтүрүү жөнүндө иштер боюнча кылмышкерлердин инсандыгын аныктоо үчүн сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишинин маалыматтык моделдери иштелип чыккан жана сунушталган: а) жабырлануучунун жана анын айланасындагылардын инсандыгын, жашоо образын изилдөөдөн, өлтүрүүгө чейинки окуяларды жана жагдайларды тактоодон өлүмгө кызыкдар болгон адам (адамдар), башкача айтканда мүмкүн болгон жалдоочу жөнүндө версияга; б) жалдоочунун болжолдонгон аткаруучуга же ортомчуга болгон байланышын изилдөөдөн; в) акыркылардын (жалдоочунун, ортомчунун, аткаруучунун) жана алар менен байланышкан адамдардын инсандыгын жана жашоо образын изилдөөдөн кийин жалдоочуну жана бардык кошо катышуучуларды кылмыштуу бүтүмдүн бетин ачуу менен адам өлтүрүүнү түздөн-түз аткаруучуга же уюшкан топко чейин.

2. Уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен жалданып жасалган адамдардын өлтүрүлүшүн иликтөөдө криминалисттик, тергөөчүлүк жана ыкчам-издөө ишин өркүндөтүү боюнча конкреттүү сунуштардын комплекси иштелип чыкты.

3. Изилдөөдө адам өлтүрүүлөрдүн жекече мүнөзүн жана адамдардын айрым категориясына карата тиешелүү версияларды көрсөтүү үчүн мүмкүн болгон себептерди күбөлөндүргөн жагдайлар келтирилген: 1) оппозициялык саясий күчтөргө кирген саясий ишмердин, 2) коммерциялык түзүмдөрдүн өкүлү, 3) мамлекеттик түзүмдөрдүн, укук коргоо органдарынын өз ишин жүзөгө ашырууда криминалдык ишке тоскоолдук кылган (өнүктүрүүгө) кызматкери, 4) уюшкан кылмыштуу кошундардын мүчөлөрү (мындан ары-УКК) менен кызматташкан ар кандай ведомстволордун, анын ичинде

мамлекеттик ведомстволордун кызматкерлери, 5) УКК лидерлери жана мүчөлөрү, 6) ар кандай жагдайлардан улам ачыкка чыгышы кылмышкерлер үчүн коркунучтуу болгон маалыматтар белгилүү болгон күбөлөр, мисалы, жасалган же даярдалып жаткан кылмышка күбө болгон жарандар ж. б.

4. УКК тарабынан жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан “алгачкы маалыматтарды” натыйжалуу жыйноого тоскоол болгон терс факторлор чагылдырылган.

5. Иликтөөнүн натыйжасында аныкталган криминалдык окуянын белгилерин эске алуу менен, окуя болгон жерде табылган издер жана күбөлөрдүн көрсөтмөлөрү боюнча кылмышкердин инсандыгынын маалыматтык образы моделдениши керек экендиги далилденди, ал үчүн негиз, эреже катары, кылмышкердин инсандыгын изилдөөнүн стандарттык тутуму болуп саналат. Иштелип чыккан маалыматтык моделдин критерийлерине жооп берген адамдар табылганда, алар тергелип жаткан кылмышка катыштыгы бар экендиги, ошондой эле жалпысынан УКК катыштыгы бар экендиги дароо текшерилет.

6. Иштелип чыккан маалыматтык моделдер жалпысынан уюшкан кылмыштуу топторду жалдоо менен адам өлтүрүү менен байланышкан иштер боюнча сотко чейинки өндүрүш баскычында тергөөчүнүн иш-аракетинин теориялык жана колдонмо модели болуп саналат.

7. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө маалымат базасын колдонуунун заманбап маселелери жана мүмкүнчүлүктөрү боюнча автордун көз карашы берилген.

8. Кыргыз Республикасында криминалисттик эсепке алууну өнүктүрүүнүн келечектүү багыттарына жана жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөнү техникалык жактан камсыз кылууну жогорулатууга өбөлгө түзгөн аларды чечүү жолдоруна автордук мамиле берилген.

Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. Диссертациялык изилдөөдө иштелип чыккан жоболор жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн маңызы жөнүндө, демек, аларды ачуу жана иликтөө боюнча сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишинде техниканын жана илимдин заманбап жетишкендиктерин пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө заманбап криминалисттик жана ыкчам-издөө билимдеринин тутумун байытат. Теориялык жоболор жана криминаликалык багыттагы бир катар усулдук сунуштар маалымат базасынын заманбап мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен, анын ичинде адам өлтүрүүлөргө каршы аракеттерди күчөтүүгө багытталган иш-чаралардын комплексин ишке ашырууну иштеп чыгуу үчүн маалыматтык базаны түзөт. Иште берилген маалыматтык моделдер практикалык кызматкерлердин жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин

ачуу ыкмалары жана тактикасын уюштуруу боюнча конкреттүү милдеттерди чечүүгө жардам бере алат.

Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары юридикалык жогорку жана орто билим берүү мекемелеринин окуу жараянына; адам өлтүрүүлөрдүн, анын ичинде жалдоо менен жасалгандардын бетин ачуу менен байланышкан жетекчилерди, адистерди даярдоо жана кайра даярдоо тутумунда; кылмыштуулукка каршы күрөшүү чөйрөсүндө мамлекеттик саясатты калыптандыруу базасын түзгөн илимий изилдөөлөрдө жана каралып жаткан категориядагы өлтүрүүлөрдүн бетин ачуунун каражаттарын жана методдорун оптималдаштырууга тиешелүү колдонмо мүнөздөгү изилдөөлөрдө колдонууга болот.

Диссертациянын коргоого чыгарылган негизги жоболору:

1. Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалисттик камсыздоонун деңгээлин жогорулатууга тоскоол болгон негизги көйгөйлөр төмөнкү жагдайлар болуп саналат: 1) сотко чейинки өндүрүш органдары заманбап мүмкүнчүлүктөр жана илимий-техникалык каражаттар жөнүндө жетиштүү маалыматка ээ эмес. Мындан тышкары, аларды колдонуу боюнча керектүү көндүмдөргө жана атайын билимдерге ээ эмес, бул адис менен бирге тергөө аракеттерин жүргүзүүдө биргелешкен стратегиялык ишти түзүүгө мүмкүндүк бербейт. Бул төмөнкүлөргө алып келет: биринчиден, өз милдеттеринин артыкчылыктуу бөлүгүн башка катышуучуга жүктөө; экинчиден, жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө багыт берүүчү же далилдөөчү маалымат алууга мүмкүн болгон экспертиза дайындалбайт жана адистер тартылбайт. 2) Мыйзам деңгээлинде жоболордун жөнгө салынбагандыгынан улам эксперт менен адистин функцияларын чектөөгө байланыштуу дискуссиялык маселелер ушул мезгилге чейин калууда. Айрыкча, бул иштин каралып жаткан категориясы боюнча актуалдуу, мында УКТун артыкчылыктуу бөлүгү катышат жана атайын изилдөөлөрдү жашыруун жол менен жүргүзүү талап кылынат. 3) Татаалдык билимдин ар түрдүү тармактарындагы эксперттерди (адистерди) тартуу менен комплекстүү изилдөөлөрдүн кеңири спектрин колдонуу зарылдыгынан келип чыгат (фоноскопиялык изилдөө төмөнкү методдорду колдонууну талап кылат: спектрографиялык, тил-өлчөө аудиометоду), мында аудиометод лингвистиканын, психологиянын, физиологиянын, психолингвистиканын маалыматтарына таянат, анын ичинде жалдоо менен адам өлтүрүүнүн салттуу эмес ыкмалары пайда болот (мисалы: радиоприемник боюнча ишке ашырылат жана күзөт сигнализациясы, мессенджерлер таратуучу катары колдонулат). 4) Кыйынчылыктар, негизинен, кылмыш издерин даярдоо жана жашыруу боюнча иш-чаралардын комплексин кабыл уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен ишке ашырылат тартип

өлтүрүүлөрдү тергөө учурунда чечүү үчүн зарыл болгон милдеттердин ар түрдүүлүгүнөн улам келип чыгат. 4) Кыйынчылыктар басымдуу көпчүлүгү кылмыштарды даярдоо жана изин жашыруу боюнча чаралардын комплексин кабыл алган уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө чечүүнү талап кылган милдеттердин ар түрдүүлүгүнөн келип чыгат. 5) мамлекеттик лабораториялардын жоктугунан же кымбат баалуу экспертизаларды дайындоо үчүн финансылык мүмкүнчүлүктөрдүн чектелгендигинен улам экспертизалардын айрым түрлөрүн пайдалануу мүмкүнчүлүгүнүн чектелиши (мисалы: молекулярдык-генетикалык, одорологиялык, вокалографиялык ж.б.). 6) кадрдык даярдыктын жетишсиздиги же экспертизанын жаңы түрлөрүнө карата адистердин жоктугу, атап айтканда: генетипоскопиялык, авторлоштурулган ж.б., анын ичинде бул үчүн тиешелүү материалдык-техникалык базанын жоктугу. 7) жетишээрлик татаал комплекстүү экспертизаларды аткаруунун узак мөөнөттөрү жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү натыйжалуу териштирүүгө жолтоо болот.

2. Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин техникалык-криминалистикалык камсыздоонун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн төмөнкүлөр талап кылынат: 1) маалыматтык технологияларды киргизүүнү эске алуу менен пайда болгон инновациялык иштеп чыгууларды тутумдуу негизде киргизүү (мисалы: изделип жаткан адамдарды тез арада аныктоону камсыз кылуучу тепловизуалдык образ боюнча адамдын келбетин аныктоо), 2) Салттуу атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүдө алынган санариптик сүрөттөрдүн далилдүү маанисин сактоо, 3) криминалистикага компьютердик технологияларды көбүрөөк киргизүү максатында кибернетиканы андан ары өнүктүрүү, бул төмөнкүлөргө мүмкүндүк берет: а) адам өлтүрүүлөрдү, анын ичинде жалдоо менен жасалгандарды иликтөө процессин компьютерлештирүү; б) бүтүндөй киши өлтүрүүлөр, атап айтканда жалдама адам өлтүрүүлөр боюнча кылмыш-жаза каттоо тутумун автоматташтырууну өркүндөтүү; в) ушул категориядагы иштерди териштирүүдө эксперттик-криминалисттик камсыз кылууну модернизациялоо. 4) сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан тергөө аракеттерин жүргүзүүдө, ошондой эле инсанды идентификациялоонун экспресс-анализин жүргүзүүдө (медициналык-криминалисттик изилдөө) издерди табуунун, чогултуунун жана жазып алуунун натыйжалуулугун жогорулатуучу жаңы заманбап ыкмаларды жана каражаттарды колдонуу, 5) атайын кызматтардын тыгыз кызматташтыгында кылмышкерлерди издөө боюнча техникалык каражаттарды колдонуу боюнча оң тажрыйбаны изилдөө жана натыйжалуу пайдалануу, 6) сөөктү ачуусуз эле каза болуп калгандыгы жөнүндө сот күбөлүктөрүн берүүгө жол бербөө боюнча чараларды көрүүгө, 7) инсанды

таанууга көмөктөшүүчү изилдөөнүн келечектүү багыттарын киргизүү: а) соттук стоматология, дерматоглифика сыяктуу; б) гибридик интеллектти колдонуу; в) маалымат базасын чогултуу үчүн параллелдүү фиксациялоо менен сүйлөө маалыматын таануу боюнча адаптацияланган тутум, 8) билимдердин кыйла талап кылынган тармактары боюнча эксперттердин ишин материалдык-техникалык жактан камсыздоону күчөтүү жана ушул категориядагы иштерди кароодо пайдаланылган акча каражаттарын ведомстволор аралык компенсациялоонун укуктук механизмдин кароо талап кылынат, 9) экспертизаларды өткөрүүгө тоскоол болгон бир катар көйгөйлөрдү чечүү үчүн төмөнкүлөрдү иштеп чыгуу талап кылынары негиздүү деп эсептейбиз: иш-чараларды уюштурууну жана жалпысынан адам өлтүрүү иштери боюнча комплекстүү изилдөөлөрдү жүргүзүүнүн тартибин камтыган криминалистикалык сунуштар (анын «жалдама» мүнөзү бир катар процессуалдык аракеттерден жана ыкчам иликтөөлөрдөн кийин белгилениши мүмкүн экенин эске алуу керек).

3. Кылмыштарды каттоо тутуму, уюшкан кылмыштуу топтордун, жалдоо менен адам өлтүрүү ыкмаларынын, ошондой эле илимдин жана техниканын катышуусу менен кылмыш чөйрөсүндө болуп жаткан өзгөрүүлөргө ылайык тутумдуу өркүндөтүүнү талап кылаары далилденген. Ушуга байланыштуу анын уюштуруучулук негиздерин өркүндөтүүнүн негизги багыттары төмөнкү максаттарда белгиленет: 1) тергелип жаткан адам өлтүрүүлөр боюнча берилген маалыматтардын аныктыгын, өз убагында жана толуктугун камсыз кылуу; 2) эсепке алуу жана каттоо тутумдарын унификациялоо, жергиликтүү бийлик органдарынын ортосунда маалымат алмашуунун так тутумун уюштуруу, кээ бир кошумча эсепти региондукка бириктирүү, эсептин айрым кошумча түрлөрүн милдеттүүлөр институтуна өткөрүп берүү; 3) каттоо тутумдарынын илимий деңгээлин жогорулатуу, алардын натыйжалуулугун талдоо ж.б. Коюлган максаттарга жетүү үчүн бир катар милдеттерди чечүү зарыл: илимий-изилдөө (эмгекти илимий уюштуруу, классификациялоо, тутумдаштыруу жана эсепке алууну унификациялоо маселелери боюнча); техникалык (заманбап илим менен техниканын жетишкендиктерин киргизүү); жалдоо менен адам өлтүрүүнүн бетин ачууга көмөктөшүүчү уюштуруучулук (жалданма адам өлтүрүүнүн бетин ачуунун жана тергөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу, эсепке алуунун жаңы түрлөрүн түзүү, максималдуу эффективдүүлүккө жана натыйжалуулукка жетишүү), уюшкан кылмыштуу топтун катышуусу менен жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөргө каршы туруу үчүн.

4. Жаңы автоматташтырылган маалыматтык-издөө тутумдарын түзүү, анын ичинде заманбап программалык камсыздоолорду жана алардын мобилдик версияларын түзүү УКК катышуусу менен иштердин ушул категориясын ачууну жана иликтөөнү камсыз кылуу боюнча маалыматтык

мүмкүнчүлүктөрдү кыйла жогорулатат. Тез арада чечүүнү талап кылган төмөнкү көйгөйлүү маселелерге өзгөчө көңүл буруу керектиги далилденди: 1) заманбап технологиялар менен жабдуу дайыма өркүндөтүлүп турат, б. а. адам өлтүрүүнүн жаңы модернизацияланган ыкмаларын эске алуу менен азыркы коомдун талаптарына жооп бериши керек; 2) криминалист-адистердин ишин автоматташтыруу республиканын бардык аймагына жайылтылышы керек, анда адам өлтүрүү жөнүндө иштер боюнча окуя болгон жерден алынган объекттерди автоматташтырылган тутумдардын маалымат базасына киргизүү үчүн аларды ташуу процессин алып салуу зарыл; 3) адам өлтүрүү фактысы боюнча зарыл болгон маалыматты ыкчам алуу максатында, маалыматты киргизүүдө функциялардын кайталанышын жоюу жана интеграциялоо мүмкүнчүлүгү үчүн бардык автоматташтырылган тутумдар бир түрдүү болушу керек. Ошентип, маалымат базасын түзүүнүн чачыранды тутуму жабырлануучунун инсандыгын аныктоо жана киши өлтүргүчтү кармоо убактысына терс таасирин тийгизген маалымат алуу процессин кечендетүүгө алып келет; 4) санариптик технологиялар менен иштөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн КРнын КЖПК реформалоону эске алуу менен сотко чейинки өндүрүш баскычында далилдерге болгон мамилени өзгөртүү контекстинде жабырлануучу инфраструктуранын актуалдуулугун бүгүнкү күндүн реалдуулугуна жооп берген заманбап инфраструктурага алмаштыруу талап кылынат; 5) маалыматтар базасын түзүүнүн чачыранды тутуму маалымат алуу процессин создуктурууга алып келет, бул жабырлануучунун инсандыгын аныктоо жана киши өлтүргүчтү кармоо мөөнөттөрүнө терс таасирин тийгизет. Тармактык туташуулардын санын көбөйтүүдө мындай кошуулардын коопсуздугун жогорулатуу (маалыматтарды шифрлоо тутумун өркүндөтүү) менен байланышкан маселени чечүү зарыл, мында кызыкдар жактар бул тармактарга кирүүгө жана адам өлтүрүү фактысы боюнча сотко чейинки өндүрүш боюнча берилип жаткан маалыматты кармоого мүмкүнчүлүгү болбойт эле. Маалыматты электрондук түрдө алуу мүмкүнчүлүгү жана пайдалануучу катары мейман тутумуна кирүү үчүн үчүнчү тараптын маалымат базаларына каттоону, статистикалык жана башка маалыматтарга мониторинг жүргүзүү максатында бул процессти электрондук форматка өткөрүү талап кылынат. Кагаз түрүндө суроо-талаптарды жиберүүнү жоюу жана санариптик технологияларга өтүү башка мамлекеттер тарабынан тапшырмаларды аткаруу мөөнөттөрүн олуттуу өлчөмдө кыскартат; 6) укук коргоо органдарында жаңы программалык комплекстердин жана тутумдардын бар экендиги жөнүндө кызматкерлердин маалымдуулугунун көйгөйлөрү байкалат.

5. Келечектүү багыттар болуп төмөнкүлөр саналат: 1) Кыргыз Республикасында адам өлтүрүүлөрдүн ачылбаган жерлеринен алынган

биологиялык издердин, ошондой эле жасалган оор жана өзгөчө оор кылмыштардын “Генетикалык паспортторунун” республикалык эсебин түзүү. Мындай жагдай кылмыш болгон жерлерден “салттуу” издерди алып коюуга мүмкүндүк берет. 2) КРда ДИК-лабораторияларды түзүү жана биологиялык материалдар боюнча оперативдүү кызыкчылык туудурган адамдарды, таанылбаган өлүктөрдү аныктоого арналган криминалисттик геномдук эсепке алууну киргизүү; 3) “Дактилоскопиялык жана геномдук каттоо жөнүндө” КР Мыйзамын иштеп чыгуу жана кабыл алуу актуалдуу болуп саналат. Ага ылайык ДНК маалыматтарын чогултуу жана геномдук каттоо төмөнкүлөргө карата жүргүзүлөт: а) тизмеси Мыйзам менен аныкталган оор жана өзгөчө оор кылмыштарды жасагандыгы үчүн соттолгон адамдар; б) ачылбаган оор же өзгөчө оор кылмыш кылмыштары, ошондой эле инсандын жыныстык кол тийбестигине жана жыныстык эркиндигине каршы кылмыштардын бардык категориялары боюнча сотко чейинки териштирүүнүн жүрүшүндө биологиялык материалы алынып коюлган аныкталбаган адамдар; б) ачыла элек оор же өзгөчө оор кылмыштар, ошондой эле инсандын жыныстык кол тийбестигине жана жыныстык эркиндигине каршы кылмыштардын бардык категориялары боюнча сотко чейинки тергөөнүн жүрүшүндө биологиялык материалы алынган белгисиз адамдар; г) уюшкан кылмыштуу топтордун лидерлери жана мүчөлөрү; д) дайынсыз жоголгон жарандардын биологиялык туугандары; е) таанылбаган өлүктөр; 4) Криминалистикалык далил катары ДНКны идентификациялоонун потенциалын толук ишке ашыруу үчүн киши өлтүрүүнү, анын ичинде жалдама киши өлтүрүүнү иликтөө жана ачуу процессинде генотиптик маалыматты кеңири киргизүү жана колдонуу максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Бул ыкманын эффективдүүлүгүнүн аркасында жалданма киши өлтүрүү боюнча шектүүлөрдүн чөйрөсүн кеңейтүүгө же тарытууга жана ДНК маалыматтар базасын түзүүнүн аркасында идентификация маселелерин чечүүгө болот.

6. Криминалистикалык каттоонун заманбап тутумун түзүү жана пайдалануу комплекстүү мамлекеттик мамилени талап кылат, мында төмөнкү ыкмалар баштапкы жана негизги этаптар болууга тийиш: 1) каттоо маалыматтарын, анын ичинде адамдын ДНКсынын маалыматтарын чогултуу, сактоо жана пайдалануу жаатындагы укуктук мамилелерди ченемдик-укуктук жөнгө салуу тутумун өркүндөтүү; 2) тиешелүү министрликтер жана ведомстволор боюнча бөлүштүрүлгөн маалыматтар базасы түрүндө ДНКны кошкондо, криминалисттик маалыматтардын республикалык маалыматтар базасын түзүү; 3) заманбап лабораторияларды түзүү жана комплекттөө, анын ичинде КР ИИМинде жана КР ЮМ соттук экспертиза борборлорунда ДНК-анализ жүргүзүү максатында каралып жаткан чөйрөлөрдө маанилүү ролду ойногон

финансылык камсыздоо боюнча маселелерди чечүү; 4) адамдардын “генетикалык паспортторун”, ачыла элек оор жана өзгөчө оор кылмыштар болгон жерден алынган биологиялык издерди эсепке алууну жүргүзө турган жана эсепке алуунун башка жаңы түрлөрүн түзүүчү адистештирилген бөлүмдөрдү түзүү зарыл; 5) окуя болгон жерлерден алынган ДНКны жана биологиялык издерди, анын ичинде жасалган жана жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү камтыган борборлоштурулган маалыматтар базасын түзүү, жүргүзүү жана түзүмү боюнча нускамалардын долбоорлорун иштеп чыгуу зарыл. Белгилей кетсек, тергөө жана издөө иш-аракеттеринин натыйжалуулугу башкалардын арасында маалыматты алуу, берүү жана пайдалануу мыйзам ченемдүүлүктөрүнө негизделет. Бул процесстерди тергөөнүн кызыкчылыгына ыңгайлаштыруу, анын жардамы менен эң кыска мөөнөттө жана минималдуу чыгым менен белгилүү деңгээлде ишенимдүүлүк менен маалыматты алууга мүмкүн болгон ыкмаларды иштеп чыгууну билдирет.

7. УККдун катышуусу менен жалданып жасалган адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө сотко чейинки өндүрүш баскычында тергөөчүнүн ишмердүүлүгүнүн негизги багыттарынын модели иштелип чыккан жана изилдөөдө баяндалган, атап айтканда: 7.1. кылмыштын курмандыгынын инсандыгын мүнөздөөчү маалыматтарды чогултуу боюнча: а) кылмыш жасоого тиешеси бар адамдарга жана окуянын башка жагдайларына карата жабырлануучунун криминалдык окуяга байланыштуу көрсөтүлүүчү жеке сапаттары; б) кылмыш дүйнөсү менен криминалдык байланыштары; в) адаттар, хоббилер, анын ичинде уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан кызыгуу көрсөтүүгө таасир этиши мүмкүн; г) жабырлануучунун жакын чөйрөсүнөн кылмыш жасоого тиешеси бар адамдарга карата;

7.2. жабырлануучунун жансыз денеси табылганда: а) өздүгү тактала элек зомбулук менен өлүм белгилери менен, б) зомбулук менен өлүм белгилери жок (мында керээз, тартуулоо келишими ж. б. түзүлгөндөн кийин жакында эле батирди же башка турак жайды менчиктештирип алган), в) киши өлтүрүүнүн тайманбастыгын жана катаалдыгын күбөлөндүргөн көп сандаган жарааттардын болушу;

7.3. Кылмышкердин инсандыгы жөнүндө маалыматтарды чогултуу боюнча маалыматтык модель: а) кылмыш жасоонун криминалдык-кесиптик көндүмдөрүнүн болушу, б) кылмыштын курмандыгы менен байланыштын болушу, в) башка уюшкан кылмыштуу топтор менен криминалдык байланыштын болушу, г) адам өлтүрүүнүн демонстрациялык мүнөзүнүн болушу, анын ичинде өзгөчө катаалдык менен болушу, д) адам өлтүрүү менен катар башка кошумча кылмыштарды жасоо, е) адам өлтүрүүнүн жүйөсүн изилдөө, ж) бүтүндөй уюшкан кылмыштуу топтун сапаттык курамын жана өзгөчөлүктөрүн изилдөө, ошондой эле уюшкан кылмыштуу

топтун лидерин аныктоо, 3) уюшкан кылмыштуу топтун активдүү катышуучусу катары жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү жасоодо адамдын ролун аныктоо;

7.4. Уюшкан кылмыштуу топтор катышкан адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө айрым далилдүү же башка маалыматтарды чогултуу боюнча маалыматтык модель.

7.5. Жалдоо менен адам өлтүрүүнүн жагдайларын (убактысын, ордун, ыкмасын) белгилөө боюнча, ошондой эле төмөнкү версияларды көрсөтүүдө жүйөлүү компонент боюнча маалыматтык модель:

7.5.1. Жабырлануучунун баалуулуктарын уурдоо же анын турак жайына ээлик кылуу максатында жеке кызыкчылыктан улам уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган адам өлтүрүү,

7.5.2. Жабырлануучунун ишкердик ишин андан ары көзөмөлдөө максатында УККдун мүчөлөрү тарабынан жасалган адам өлтүрүү (мындай кырдаалда курмандыктар көбүнчө коммерциялык жана ишкердик ишмердикти ийгиликтүү жүргүзгөн адамдар болуп саналат),

7.5.3. уюшкан кылмыштуу топтордун ортосундагы кылмыштуу “уруш-талаштардын” натыйжасында же топ ичиндеги чыр-чатакты чечүүнүн натыйжасында уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган адам өлтүрүү,

7.5.4. Мамлекеттик бийлик органдарынын тапшырыгы боюнча уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган адам өлтүрүү,

7.5.5. уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан сотко чейинки өндүрүш субъекттеринин каршылыгы бар экендигинин белгилерин аныктоо боюнча,

7.5.6. жабырлануучунун өлүмүнө кызыкдар болгон адамды (кардарды) жана анын криминалдык кутумга катышкан УКК менен байланышын аныктоо боюнча маалыматтык модель.

8. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууга түздөн-түз багытталган ишти өндүрүү үчүн атайын арналган максаттуу уюштуруу түзүмдөрүн (МУТ) уюштуруу төмөнкүлөрдү камсыз кылат: 1) болгон адам өлтүрүү жөнүндө маалыматтарды токтоосуз алуу жана болуп өткөн криминалдык окуя болгон жерге тергөө – ыкчам топтун баруусун өз убагында уюштуруу; 2) иштелип жаткан версияларды эске алуу менен бир эле учурда бир нече жерде тергөө аракеттеринин зарыл түрлөрүн жана санын параллелдүү өндүрүү мүмкүнчүлүгү, бул, албетте, криминалдык жосундун мүнөзүн эске алуу менен максатка ылайыктуу; 3) тергелип жаткан иш боюнча ар кандай тергөө – ыкчам топтордо турган бир нече тергөөчүлөрдүн бир убакта катышуу мүмкүнчүлүгүн эске алуу менен тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн кыйла сапаттуу деңгээли; 4) жалдоо менен адам өлтүрүү фактысы боюнча тергөө органдарына иш боюнча көрсөтүлгөн тергөө версияларынын тутумунун айрым элементтери болуп саналган бир катар

версияларды параллелдүү текшерүүгө мүмкүндүк берет. Бул ошондой эле тергөө жана ыкчам жол менен коюлган бардык версиялардын бир эле учурда жалдоо менен өлтүрүүгө катышы бар экендиги жөнүндө маалыматы бар адамдарга карата комплекстүү текшерүүнү жүргүзүүнү камсыз кылат. Ишти териштирүү процессинде бир тергөөчү тарабынан бир эле учурда бир нече версияны сапаттуу текшерүү мүмкүн эмес экени анык; 5) тергөө процессинде пайда болгон көйгөйлөрдү жана маселелерди биргелешип талкуулоо жана өз убагында чечүү мүмкүнчүлүгүн түзүү, бул топтун жетекчисине туура тактикалык – процессуалдык чечим кабыл алууну камсыз кылат жана жыйынтыгында жүргүзүлүп жаткан тергөөнүн сапатын жогорулатууга алып келет; 6) тергөөчүлөрдүн ортосунда иш участкаларын так бөлүштүрүү жолу менен иш боюнча сотко чейинки өндүрүштүн мобилдүүлүгүн жогорулатуу үчүн шарттарды түзүүгө өбөлгө түзөт жана конкреттүү тергөө кырдаалын эске алуу менен тергөө органдарынын кызматкерлеринин негизги күч-аракеттерин иштин эң маанилүү багыттарына топтоо аркылуу аны кайра бөлүштүрүү зарыл болгон учурда; 7) ишти оптималдаштыруучу жана жалдоо менен адам өлтүрүүнүн бетин ачуунун натыйжалуулугун жогорулатуучу ар кандай биргелешкен иш-чаралардын комплексин кыйла сапаттуу иштеп чыгуу; 8) тергелип жаткан иш боюнча келип чыккан конкреттүү тергөө кырдаалын эске алуу менен пландарды дайыма оңдоп туруу мүмкүнчүлүгүн эске алуу менен башка кызыкдар кызматтар менен бирдикте тергөө ишин пландаштыруу; 9) тутумдук анализдин натыйжаларын эффективдүү пайдалануу, бул адам өлтүрүү боюнча тергөө учурунда пайда болгон ар кандай жетишерлик татаал маселелердин көп варианттуу аспектилерин эске алууга мүмкүндүк берет; 10) болжолдоонун сапатын жогорулатуу, жетекчиликти уюштурууну оптималдаштыруу, тергөөнүн ар бир этабында тергөө - криминалисттик жана ЫИИнин натыйжалары боюнча алынган маалыматтарга коллегиялдуу талдоо жүргүзүү жана баалоо, ошондой эле жалдоо менен жасалган өлтүрүүлөрдү иликтөөнүн жүрүшүндө көзөмөлдөө; 11) кызматтык өз ара аракеттенүүнү оптималдаштырууга, ага тете ички ведомстволук тоскоолдуктарды жана биргелешкен иштин жүрүшүндө келип чыгуучу локалдуу терс тенденцияларды жоюуга өбөлгө түзүүчү кырдаалды түзөт; 12) жалдоо менен жасалган өлтүрүүлөрдү териштирүүгө тартылган укук коргоо органдарынын өз ара аракеттенүүчү бөлүмдөрүнүн ишин так координациялоо, ошондой эле күчтөрдү жана колдо болгон каражаттарды дароо кайра бөлүштүрүү. Мындай маневр ыкчам кырдаал же ишти уюштуруунун формаларынын ыкмалары өзгөргөн учурда зарыл; 13) жалдама мүнөздөгү адам өлтүрүүлөр жөнүндө токтотулган жана архивдик кылмыш иштерине талдоо жүргүзүү; 14) криминалисттик жана ыкчам издөө эсептеринин маалыматтар базасын пайдалануу.

9. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө келип чыгуучу негизги көйгөйлөр: биринчиден, багыттама багыттарды аткарганга чейин бир катар инстанциялардан өтүү жол-жобосу каралган; экинчиден, бул милдет жүктөлгөн конкреттүү адамдын аны аткарууга формалдуу мамиле кылган фактыларынын бар экендигин да жокко чыгарууга болбойт; үчүнчүдөн, иштин бул чөйрөсүндөгү башка катышуучулар менен өз ара аракеттенүү маселелерин тергөө кызматынын оперативдүү кызматкерине тапшыруу тергөөчүнүн практикасы да терс кесепеттерге алып келет. Мындай кырдаалда: а) жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө тергөөчүнүн лидерлик ролу жокко чыгарылат; б) тергөөчүнүн маалыматты түздөн-түз анын булагынан кабыл алуу мүмкүнчүлүгү татаалдаса, өткөрүп берүү звенолорунун болушу иш боюнча чогултулган маалыматты өздөрү каалагандай чечмелөөдөн улам маалыматтардын туура эмес берилишине, ал тургай анын жоголушуна алып келиши мүмкүн; в) түзүлгөн кырдаалда ыкчам кызматкер коюлган милдеттерге жетишүү үчүн олуттуу убактылуу параметрлерди талап кылган буйрутма өлтүрүүлөрдү иликтөө менен байланышкан ЫИИ жүргүзүүгө өзүнүн күч-аракетин толук өлчөмдө жумшоо мүмкүнчүлүгүнөн ажырайт; төртүнчүдөн, иштин артыкчылыктуу бөлүгүндө сотко чейинки өндүрүштүн баштапкы этабында тергөө органдары окуянын бир катар юридикалык маанилүү жагдайлары жөнүндө билишпейт, бул процессуалдык аракеттерди өткөрүүнүн жүрүшүн пландоону уюштурууну татаалдантат; бешинчиден, тергөө жана алгачкы текшерүү органдарынын изделип жаткан объекттерди издөө жана чектеш аймакта буйрутма адам өлтүрүүнүн кошо катышуучуларын издөө боюнча ишин татаалданткан, мындай учурларда тергөө кызматтардын башка кызматкерлеринин багыт алуусун аткаруу боюнча чаралар көрүлгөн.

10. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн уюшкан мүнөзүн көрсөткөн негизги жагдайлар болуп кийинкилер саналат: а) айрым квалификациялык мүнөздөмөлөрү боюнча окшоштуктары бар ачыкталбаган адам өлтүрүүлөрдүн болушу, анын ичинде: өлтүрүүнүн ыкмасы жана аны жасоонун квалификациялуу мүнөзү; б) адам өлтүрүүнү ар тараптан даярдоо, эреже катары, аны жасоодо өзгөчө тайманбастык жана криминалдык максатка максималдуу жетүү; в) саясий ишмерлерге жана олуттуу материалдык байлыктарга ээ болгон же башкача айтканда “тобокелдик” тобуна кирген адамдарга карата зомбулук мүнөздөгү криминалдык жосундар жасалганда; г) криминалдык кол салуунун объектиси болгон адам жөнүндө жакшы кабардар болуу менен алардын иш-аракеттерин ролдук бөлүштүрүүгө ылайык так бөлүштүрүүнү эске алуу менен кылмыштуу окуяга катышкан бардык адамдарды жетиштүү деңгээлде даярдоо; д) эреже катары техникалык камсыздоонун жана курал-жарактын жогорку деңгээли (мисалы, ок атуучу куралдардын заманбап түрлөрүн, татаал жардыргыч түзүлүштөрдү,

байланышты камсыз кылуу үчүн пайдаланылуучу каражаттарды, угуучу түзүлүштөрдү ж. б. колдонуу), ошондой эле криминалдык топтун мүчөлөрүндө укук коргоо органдарынын, ага тете көзөмөлдөөчү органдардын кызматкерлеринин айырмалоочу функциясы ишке ашырыла турган ар кандай буюмдардын болушу жана алардын пайдаланышы, мисалы: кызматтык күбөлүктөр, форма, тиешелүү символикасы бар автотранспорт ж. б.; е) ыкчам- издөө жана тергөө маалыматтарынын болушу, ал жабырлануучунун криминалдык чөйрө менен болгон байланышы жөнүндө күбөлөндүрөт, же жабырлануучунун да, ошондой эле адамдардын, кылмыштуу окуянын же анын эпизодунун күбөлөрүнүн да репрессияланышы, тергөөгө жана укук коргоо органдарынын кызматкерлерине көмөк көрсөтүүнү каалабагандыгы; ж) кармалгандардын кылмыш окуясына катыштыгы бар экендиги менен макул эместиги, ошондой эле шектүүлөрдүн тергөөчүгө жана ыкчам кызматкерлерге карата өтө каардуу мамилеси; з) УКТ мүчөлөрүн коргоого багытталган механизмдердин болушу жана зарыл болгон учурда токтоосуз колдонулушу, анын ичинде: жогорку квалификациялуу жана акы төлөнүүчү адвокаттар алардын жактоочусу катары иш алып барышат, тергөө аппараттарынын ишине ар кандай кысым көрсөтүлөт, анын ичинде мамлекеттик башкаруу кызматтарында жооптуу кызматтарды ээлеген кызмат адамдары тарабынан жана ушул сыяктуулар, ошондой эле тергөөнүн жүрүшүн көзөмөлдөө аракеттери, демилгени колго алууга жана анын артыкчылыктарын пайдаланууга умтулуу; и) жабырлануучуларга жана кылмыш окуясын күбөлөндүргөн адамдарга алардын көрсөтмөлөрүнө таасир этүү үчүн дайыма “көңүл буруу” ; к) ошондой эле, кылмыштуу топтун лидеринин өлтүрүүнү уюштуруучунун ролун мүмкүн болгон аткаруусу, эреже катары, согушкер болуп саналган кылмыш окуясынын катышуучуларынын жекече “кол жазмасы” менен ырасталышы мүмкүн. Муну менен бирге, кээ бир учурларда мүмкүн болгон шектенүүлөрдү жоюу үчүн башка криминалдык топтун субъектилери өлтүрүүгө чакырыларын эске алуу зарыл.

Автордун жеке салымы диссертациялык изилдөөнүн илимий жыйынтыктары автордун жеке өзү алгандыгында, ал уюшкан кылмыштуу топтун катышуусу менен жалдоо менен жасалган адам өлтүрүүлөрдү иликтөөнүн алгачкы этабында тергөөчүнүн жана адистердин аракеттеринин программалык моделин иштеп чыккан. Коргоого алып чыгуучу жоболор диссертант тарабынан жекече иштелип чыккан.

Изилдөөнүн жыйынтыктарын апробациялоо. Изилдөөнүн жыйынтыктары билдирилди жана Ош мамлекеттик университетинин кафедрада бекитилди-----, ошондой эле илимий изилдөөлөрдүн айрым жоболору Ош мамлекеттик университетинин юридикалык факультетинин Окуу процессинде өз ордун тапты.

Диссертациянын жыйынтыктарын басылмаларда чагылдыруунун толуктугу. Диссертациялык изилдөө учурунда алынган негизги жыйынтыктар 5 илимий басылмаларда чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү илимий изилдөө жүргүзүүнүн логикасына туура келет жана кириш сөздөн, жети параграфтан турган үч бөлүмдөн, корутундудан, тиркемелерден жана библиографиялык адабияттардын тизмесинен турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Кириш сөздө диссертациянын темасынын актуалдуулугу; диссертациянын темасынын ири илимий программалар (долбоорлор) жана негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы; изилдөөнүн максаты жана милдеттери; иштин илимий жаңылыгы; алынган натыйжалардын практикалык мааниси; коргоого алып чыгуучу диссертациянын негизги жоболору; изденүүчүнүн жеке салымы; изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын апробациясы; диссертациянын натыйжаларынын басылмаларда толук чагылдырылышы; диссертациянын түзүмү жана көлөмү ачылат.

Биринчи бап “Жалдоо менен адам өлтүрүү фактыларын иликтөөдө криминалистикалык эсепти түзүүнүн жана колдонуунун заманбап мүмкүнчүлүктөрү” үч бөлүмдү камтыйт: *биринчи бөлүм “Жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнүн техникалык-криминалистикалык жактан камсыздоонун өзгөчөлүктөрү”, экинчи бөлүм “Адам өлтүрүүнү тергөөдө ички иштер органдары колдонгон криминалистикалык эсеп”, үчүнчү бөлүм “Жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөдө криминалистикалык эсепти колдонуунун өзгөчөлүктөрү”.*

Изилдөөчүлөрдүн байкоолору боюнча, КМШ өлкөлөрүндө жалпысынан криминогендик абал сапаттык жактан өзгөрдү, атап айтканда Кыргыз Республикасында.

Ошондуктан, жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн ар түрдүү аспектилерине КМШ өлкөлөрүнүн төмөнкү заманбап авторлорунун эмгектери арналганы логикалуу: О.В. Булаев (2009), И. В. Гайков (2004), В. Ф. Глазирин (1998), К. Е. Демин (2001), Н. И. Дюбова (2002), Е. Л. Логинов (2002), Р. В. Локка (2003), К. М. Осмоналиев (2006), У. Ш. Эркинбаев (2011), А. Б. Чокобаева (2002), З. И. Пименова (2003), Т. Т. Кельменбетов (2006), А. А. Светличный (2014) ж. б.

Бул маселеге башка авторлор да кайрылышкан, алар жалдоо менен адам өлтүрүүлөргө каршы туруу боюнча бир катар практикалык сунуштар сунушталган, алар да автордун пикири боюнча өзгөчө көңүл бурууга татыктуу. Бирок, ошону менен бирге, жүргүзүлгөн изилдөөлөр, көрүлгөн аракеттерге карабастан, бул көйгөйдүн бардык аспектилерин түгөтпөйт, бул

иштин кириш сөзүндө көрсөтүлгөн жана бул багытта андан аркы изилдөөлөр үчүн негиз болгон.

Белгилей кетсек, жалдоо менен адам өлтүрүүлөр ишкердик ишмердиктин негизинде пайда болгон чыр-чатактарды чечүүдө, саясий атаандаштарды четтетүү үчүн, үй-бүлөлүк-тиричилик мамилелер чөйрөсүндө, ошондой эле криминалдык дүйнөдө таасир этүү чөйрөлөрүн бөлүштүрүүдө кеңири жайылган. Ошондуктан жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн курмандыктары: коммерсанттар жана ишкерлер, турак жайды мурастоо жана менчиктештирүү мамилелери чөйрөсүнө тартылган жарандар, финансылык ишмердүүлүк, чакан, орто жана ири бизнес менен алектенген адамдар, кылмыш чөйрөсүнүн авторитеттери жана лидерлери болушат. Мындан тышкары, жабыр тарткандардын арасында белгилүү орунду мамлекеттик кызматкерлер, депутаттар, укук коргоо органдарынын, жалпыга маалымдоо каражаттарынын кызматкерлери жана коомдук ишмерлер ээлейт.

Бул тууралуу А. Б. Чокобаева өзүнүн изилдөөсүндө жазган “...Кыргызстанда социалдык-экономикалык, социалдык-демографиялык, укуктук, социалдык-психологиялык (баарыдан мурда жабырлануучунун жүрүм-туруму жана виктимогендик факторлор, инсандын психологиялык касиеттеринин деформациясы менен шартталган), маданий-тарбиялык, уюштуруучулук-башкаруучулук жана техникалык факторлор менен катар жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн көбөйүшүнүн детерминанттары болуп көбүнесе саясий факторлор калды”. [Чокобаева А.Б. *Убийства по найму: отдельные уголовно-правовые и криминологическо-криминалистические аспекты преступлений : автореферат дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.08, 12.00.09 / Чокобаева Алия Байсаловна; [Место защиты: Кыргызско-рос. славян. ун-т им. Б.Н. Ельцина]. - Бишкек, 2013.*

Диссертациялык ишти изилдөө автор жаңы иштеп чыгуу жана колдо болгон каражаттарды жана ыкмаларын жакшыртуу менен тыгыз чогултуу, изилдөө, баалоо жана аталган каражаттардын жана методдордун жардамы менен алынган далилдөөчү жана багыттоочу маалыматтарды пайдалануу боюнча ыкмаларын иштеп чыгуу менен тыгыз байланышта ачуу жана атайын адам өлтүрүү тергөө колдонулат деп бурат. Бул жерде изилдөө багыттары бир катар факторлор менен аныкталат, алардын арасында маанилүү мааниге ээ, автордун пикири боюнча, төмөнкүлөр: буйрутма адам өлтүрүүнү жасоо ыкмасы жана мында колдонулуучу кылмыш куралдары; буйрутма адам өлтүрүүнү жашыруу ыкмасы; каралып жаткан кылмышты даярдоодо, жасоодо жана жашырууда пайда болгон издердин тутуму.

Эмгекте санариптик технологияларды активдүү киргизүү кылмыштуу идеяларды ишке ашыруу үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзүү планында белгилүү бир тынчсызданууну пайда кылаары баса белгиленет. Заманбап кылмышкерлер стандарттуу эмес ой жүгүртүүгө, билимдин жогорку деңгээлине

жана практикалык көндүмдөргө ээ болуп, жогорку даражадагы “кесипкөйлүк” менен укукка каршы иштерди жасашат, анын ичинде илимий-техникалык прогресстин заманбап жетишкендиктерин пайдалануу менен жалдап адам өлтүрүү.

Мындай категориядагы кылмышкерлер менен күрөшүү укук коргоо органдарынын кызматкерлеринен кесипкөйлүктү, атайын билимди жана тийиштүү техникалык жабдууну талап кылат. Мындай деңгээлдеги билимге “салттуу эмес” ыкмалар менен жасалган өлтүрүүлөрдү ачуу жана иликтөө үчүн тартылган ИИБнүн кызматкерлери милдеттүү түрдө ээ болууга тийиш.

Заманбап техникалык жабдуу кылмыштардын ыкчам ачуу үчүн маалыматтардын бирдиктүү базасын түзүүгө мүмкүндүк берет. Ыкчам-криминалистикалык ишмердүүлүктү санариптештирүү – бул иштин жаңы деңгээлине өтүү, кызматкерлердин иш чөйрөсүн жакшыртуу, кылмыш иштерин иликтөөнүн бетин ачууда ыкчам иштөө үчүн ИИБнүн башка бөлүмдөрү менен өз ара аракеттенүү. Азыркы учурда коом укук коргоо тутумунан өз ишмердүүлүгүн заманбап муктаждыктарга жана санариптик технологиялардын мүмкүнчүлүктөрүнө ылайык өзгөртүүнү талап кылууда. Эскирген инфраструктура жаңы технологияларга жол берип, экинчи планга өтүшү керек.

Иштин автору автоматташтырылган маалыматтык издөө тутумдарын андан ары калыптандыруу жана өркүндөтүү объекттер жана алардын касиеттери жөнүндө маалыматтардын тынымсыз өсүшүнө байланыштуу зарыл экендигин жана төмөнкү ырааттуулукта жүргүзүлүшү керектигин негиздейт: 1) аралыктан жетүү режиминде интеграциялоо жана иштөө мүмкүнчүлүгү менен заманбап автоматташтырылган маалыматтык тутумдарды (АМТ), эсепке алуунун конкреттүү түрүн киргизүү, аларды бардык криминалисттик бөлүмдөргө киргизүү, ошондой эле маалыматтардын бирдиктүү базасын түзүү, 2) онлайн режиминде алыстан жетүү аркылуу текшерүүлөрдү ишке ашыруу үчүн маалыматтарды автоматтык иштеп чыгуу тутумунда (серверде) бирдиктүү маалыматтар базасына конкреттүү эсепке алуу АМТ бириктирүү талап кылынат, 3) жогорку деңгээлде конкреттүү эсепке алуунун автоматташтырылган маалыматтык-издөө тутумдарын түзүү, ошондой эле башка укук коргоо органдары менен маалымат базаларын алмашуу үчүн тиешелүү шарттарды түзүү зарылдыгын пайда кылат, 4) эсепке алуунун конкреттүү түрүнүн АМТ түзүүчүлөрүнүн ортосунда маалыматтар базасын алмашуу жана программалык продуктулардын өз ара шайкештигин камсыз кылуу жөнүндө келишим түзүү жана ишке ашыруу, 5) конкреттүү эсепке алуунун автоматташтырылган маалыматтык-издөө тутумдарын бирдиктүү тутумга бириктирүүгө карата чараларды көрүү, чектеш мамлекеттер жана эл аралык уюмдар (Интерпол) менен маалымат базаларын алмашуу боюнча маселелерди чечүү, 6) онлайн режиминде өз ара

текшерүүлөрдү жүргүзүү үчүн бирдиктүү АМТ жетүү үчүн мобилдик тиркемени түзүү зарыл.

КМШ өлкөлөрүнүн укук коргоо органдарынын практикасына адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууну киргизүү боюнча заманбап жетишкендик болуп санала тургандыгына көңүл бурулат: 1) иштердин бул категориясы боюнча криминалистикалык анализде көп колдонулуучу генотипоскопиялык изилдөөлөр. КМШ өлкөлөрүндөгү адам өлтүрүүлөрдүн ДНК-анализ ыкмасы менен бетин ачуу укук коргоо ишмердүүлүгүндө илимий-техникалык жетишкендиктерди колдонуунун келечектүү багыттарынын бири болуп саналат. ДНК-анализ технологиясынын тынымсыз өнүгүшү коюлган маселелерди өтө тактык жана ылдамдык менен чечүүгө мүмкүндүк берет. Кылмыш иштерин ачуу максатында терилген жана салыштырмалуу изилдөөлөр жүргүзүлүп жаткан ДНК үлгүлөрүнүн массиви тынымсыз көбөйүп, маалыматты сактоо, талдоо, издөө жана бөлүшүү үчүн маалымат базаларын түзүү зарылдыгын белгилейт. 2) КМШ өлкөлөрүндө ыкчам кызыкчылык туудурган жактардын фонотекаларын жана видеотекаларын пайдаланууну активдештирүү, ошондуктан КРда мындай криминалисттик эсепке алууну киргизүү жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууну жана иликтөөнү криминалистикалык камсыздоодо маанилүү ролду ойнойт. 3) “Одорологиялык эсеп” катары криминалистикалык эсептин болушу маанилүү болуп саналат, ал өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт: а) ачылбаган кылмыш болгон жерден алынган одорологиялык маалыматтардын базасы, б) эсепке алынуучу адамдардын жыттарынын үлгүлөрүнүн маалыматтар базасы. Кыргыз Республикасында эсепке алуунун мындай түрүн киргизүү жана пайдалануу алар боюнча экспертти пайдаланууга жана дайындоого, иликтөөгө мүмкүндүк берет, бул тергелип жаткан кылмыш иштери боюнча далилдердин булагы болуп калат.

Автор бул эмгекте ички иштер органдарынын каттоону жүргүзгөн адистештирилген бөлүмдөрүнөн келип түшкөн маалыматтар жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуу, иликтөө үчүн маанилүү жагдайларды аныктоого мүмкүндүк берерин жетиштүү аргументтештирген. Криминалистикалык эсептин жардамы менен жалдоо менен адам өлтүрүүнүн курмандыгынын, адамдын мурунку кылмыштуу ишмердүүлүгүнүн инсандыгын; белгилүү бир объекттердин жалдоо менен адам өлтүрүүгө катышы; буюмдардын (курал-жарактын, номердик буюмдардын ж.б.) таандыктыгын аныктоого болот. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөр менен себептик байланышкан объекттер маалымат алып жүрүүчүлөр болуп саналса (мисалы, кандын издери, окуя болгон жерден алынган колдун манжалары, ок атуучу жеңдер ж.б.) ал потенциалдуу далилдүү болуп саналат, калган учурларда маалымат багыттоочу мүнөзгө

ээ болот. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуунун, иликтөөнүн натыйжалуулугу көп жагынан сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишин маалыматтык жактан камсыздоого көз каранды. Криминалистикалык каттоо тутумуна бириктирилген адистештирилген эсепке алуу иш жүзүндөгү маалыматтардын келип түшүүсүнүн маанилүү сактоочусу жана булагы болуп саналат. Бул категориядагы иштер боюнча тергөө субъекттери көмөкчү эсепке алууларды, ведомстволук массивдерди жана каттоо-маалымдама документтерин да колдонушат. Азыркы убакта криминалистикалык ишмердүүлүктүн заманбап багыттарын өнүктүрүүнүн негизинде эсепке алуунун жаңы түрлөрүн түзүү актуалдуу болуп саналат, анткени жалдоо менен адам өлтүрүү ыкмалары олуттуу өзгөрдү, мында илимий-техникалык прогресстин ар кандай жетишкендиктери кылмыштуу максаттарда уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан колдонулууда, жаңы изилдөө объектилери пайда болду. Ошону менен бирге, илимдин жана техниканын тез өнүгүшү объектилерди изилдөөдө жаңы ыкмаларды жана илимий-техникалык каражаттарды иштеп чыгууга жана ишке киргизүүгө мүмкүндүк берет, ошону менен уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө жана ачууда атайын билимдердин ролун жогорулатат.

Экинчи бап *“Изилдөө методологиясы жана методдору”* бир бөлүмдөн турат: *“Изилдөөнүн объекттин, предметин жана ыкмасын аныктоо”*.

Изилдөөнүн объектиси жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү жасоодогу уюшкан кылмыштуу топтордун укукка каршы иши, ошондой эле уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен КМШ өлкөлөрүндө каралып жаткан криминалдык жосундарды ачуу, иликтөө чөйрөсүндө сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан өз ишин жүзөгө ашыруу процессинде түзүлгөн коомдук мамилелер болуп саналат.

Изилдөөнүн предмети - УКТун катышуусу менен жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуунун укуктук жана уюштуруучулук-тактикалык негиздерин, ошондой эле жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү жасоодо маалыматтын пайда болушунун объективдүү мыйзам ченемдүүлүктөрүн, аны чогултууну, изилдөөнү жана ушул коомдук-коркунучтуу жосундарды тергөө процессинде пайдаланууну түзөт.

Изилдөөнүн методологиялык негизин жалпы жана өзгөчө илимий методдор түзөт. Диалектикалык таанып – билүү ыкмасы азыркы этапта адам өлтүрүү боюнча тергөө ишин криминалистикалык жактан камсыз кылуунун өзгөчөлүктөрүн, анын ар кандай байланыштарында жана көрүнүштөрүндө кароого; каралып жаткан криминалдык кубулуштун пайда болушуна жана өнүгүшүнө көмөктөшүүчү негизги факторлорду аныктоого мүмкүндүк берди. Аналитикалык методдун жардамы менен адам өлтүрүүгө көмөктөшүүчү

факторлор аныкталган жана изилденген, кылмыш долбоорунун максатын, кылмыштын курмандыгынын инсандыгын ачууга аракет жасалган.

Синтез методу диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө автор тарабынан сунушталган негизги сунуштарды иштеп чыгууга мүмкүндүк берди. *Формалдуу-юримдика ыкманы* колдонуу каралып жаткан маселе боюнча ченемдик укуктук актылардын маанисин жана чыныгы мазмунун аныктоого жардам берди. *Системалык-түзүмдүк* талдоо ыкмасы менен жалдап адам өлтүрүүлөрдү жасоонун өзгөчөлүктөрү жөнүндө түшүнүктөр, ошондой эле азыркы этапта жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөнү криминалистикалык камсыздоонун айрым маселелери алынды. *Статистикалык анализ* изилдөөнүн теориялык корутундуларын текшерүү жана негиздөө үчүн зарыл болгон маалыматтарды алууга өбөлгө түздү.

Теориялык деңгээлде абстракция жана жалпылоо колдонулуп, бөлүнгөн фактыларды тутумдаштырууга жана аларга бирдиктүү чечмелөөгө мүмкүндүк берди. Изилдөөнүн дээрлик бардык этаптарында корутундулардын жана сунуштардын аныктыгын камсыз кылуу үчүн жалпы логикалык методдор (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия) колдонулган. Өз жыйындысында, белгиленген методологиялык орнотмолор изилденип жаткан предметтик тармакты бүтүндөй кабылдоону алууга жана ушул негизде жалдоо менен адам өлтүрүүлөргө байланыштуу кылмыш иштери боюнча өндүрүшкө катышуу үчүн адисти тартуунун процесстик регламентациясынын концепциясын түзүүгө мүмкүндүк берди.

“Уюшкан кылмыштуу кошундардын катышуусу менен жалданып жасалган адам өлтүрүүлөрдү тергөөдө жана ачууда сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишин уюштуруу тактикасы” деген үчүнчү бап өзүнө үч бөлүмдү камтыйт: биринчи бөлүм “Кылмыштуу коомдоштуктун катышуусу менен жалданып жасалган адам өлтүрүүлөрдү тергөөдө сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишин уюштуруунун өзгөчөлүктөрү”, экинчи бөлүм “Кылмыштуу топтордун катышуусу менен жалданма адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө сотко чейинки өндүрүш баскычында версияларды сунуштоонун өзгөчөлүктөрү” деп аталып эки бөлүкчөнү камтыйт: биринчи: “Кылмыштуу топ тарабынан жасалган жалданма адам өлтүрүүнүн жалдама мүнөзү жөнүндө күбөлөндүрүүчү жагдайларды белгилөөдө версияларды коюунун өзгөчөлүктөрү”, экинчи: “Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө “алгачкы маалыматтарды чогултуу” боюнча соттук-тергөө иштери”. Үчүнчү бөлүм “Жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө “алгачкы маалыматтарды чогултуу” боюнча тергөө – криминалистикалык ишмердүүлүк”. Атайын илимий адабияттарга жүргүзүлгөн талдоо криминалист – окумуштуулар криминалистика илиминде жаңы багытты иштеп чыгуунун максатка ылайыктуулугун көрсөтүп, жалпы кабыл алынган криминалистикалык жана ыкчам методдор

иш жүзүндө натыйжасыз болгон учурларда кылмышка күнөөлүүлөр жөнүндө конструктивдүү версияларды куруу жөнүндөгү окуу изилдөө жана иштеп чыгуу тармагы боло тургандыгын көрсөттү. Криминалистикалык билимдердин бул тармагынын негизги багыты болуп кылмыш окуясынын криминалистикалык мүнөздөмөсүнүн болгон элементтик курамын талдоонун негизинде кылмыш жасоодо күнөөлүү болгон субъекттин инсандыгын аналитикалык реконструкциялоого багытталган методдорду иштеп чыгуу болууга тийиш.

Адаттагыдай эле мындай милдет инсандын психологиялык портретин түзүү жөндөмү болуп келген, бирок, маңызы боюнча, укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин көндүмдөрү криминалдык субъекттин издөө портретин иштеп чыгууга багытталууга тийиш. Автор бул түшүнүктөр, албетте, бири-бирине жакын, ал тургай кайсы бир бөлүгү менен байланышкан, бирок синоним эмес деген пикирге кошулат. Кылмышка, анын ичинде адам өлтүрүүгө күнөөлүү адамдын мындай портретин реконструкциялоонун негизинде криминалисттик мүнөздөгү түздөн-түз белгилер эмес, аларды ар кандай вариативдик схемаларда айкалыштырууда пайда болгон мүмкүнчүлүктөр турат. Бул өз кезегинде, мүмкүн болушунча натыйжалуу баштапкы (жана кийинки) тергөө жана ыкчам линиясын орнотууга өбөлгө түзөт, демек, тергөө өндүрүү схемаларын өзгөртүүгө мүмкүнчүлүгүн берет.

Бул долбоор иштеп жаткан түшүнүктөрдүн негизинде, аларды куруу жана жагдайларды аныктоо үчүн логикалык негиз максатка ылайыктуу экенин белгилей кетүү керек: биринчиден, бардык мүмкүн болгон булактардан иликтенип жаткан адам өлтүрүү менен байланышкан маалыматтарды жана объекттерди мүмкүн болушунча көп санда таап, алып салуу; экинчиден, кылмыштын жагдайлары жөнүндө колдо болгон маалыматтарды баалоо жана талдоо жана андагы кемчиликтерди тактоо менен тергөөчү иштин жашыруун жагдайлары боюнча мүмкүн болгон бардык түшүндүрмөлөрдү берүүгө милдеттүү. Ошентип, бул учурда мүмкүн болгон бардык версияларды куруп, бир гана версияга таянбастан, эң ишеничтүү болсо да, демек, версияларды көрсөтүүдө кылмыштын өнүгүшүнүн потенциалдуу “сценарийинин” бардык варианттарын эске алуу керек. Жогоруда көрсөтүлгөн эсепке алуу жана аткаруу кылмыш тергөө татаалданткан адам өлтүргүч – кесиптик же уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган учурларда өзгөчө зарыл болуп саналат. Үчүнчүдөн, сунушталып жаткан версиялар, албетте, шайкештүүлүк принцибине ылайык келиши керек, башкача айтканда, адам өлтүрүү иштери боюнча тергөөнүн ар бир өзүнчө этабында сунушталган бардык версиялар ошол эле анча белгилүү эмес жагдай боюнча божомолдорду камтышы керек. Мындай жагдай кылмыш жасоо үчүн негиздер, кылмыш жасаган адам ж. б. болушу мүмкүн. Төртүнчүдөн, тергөөнүн ар бир этабында сунушталган

бардык версиялар иштин жагдайларына дал келиши керек, башкача айтканда реалдуу болушу керек.

Автор изилдөөдө кылдаттык менен көңүл бурууну талап кылган кем эмес маанилүү аспект жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнүн психологиялык компоненти экенин негиздейт, анткени ал алардын чечилишин талап кылган өзүнчө кыйынчылыктарды жаратат жана алардын негизгилери бул: а) өз ара аракеттенүү субъекттеринин жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө өзүнүн процессуалдык ролун кайра баалоосу, демек, башка тараптын иш чөйрөсүнө кийлигишүүгө умтулуусу, кээде чыр – чатактуу жагдайларга алып келет; б) белгилүү бир учурларда тергөө органдары тарабынан бул криминалдык жосунду тергөөдө өзүнүн жетектөөчү жана координациялоочу ролун жоготуу болот; в) өз ара аракеттенүүнүн айрым субъекттери тарабынан аларга ченемдик актылар менен жүктөлгөн функционалдык милдеттердин формалдуу мамилеси, бул бири-бирине карата сын-пикирлерди жана өз ара жемелөөлөрдү жаратып, натыйжада, чыр – чатактуу кырдаалга алып келет; г) субъективдүү мүнөздөгү инсандык себептер да конфликттик кырдаал үчүн ыңгайлуу негиз болушу мүмкүн. Чыр – чатактуу кырдаалдар тергөө субъекттери түгөнгөндө, алардын көз карашында ресурстар түгөнгөндө, иш боюнча сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө кетирилген кемчиликтерди жана катачылыктарды талдоону каалабастан, жалдоо менен адам өлтүрүүнү андан ары иликтөө келечегин жоготкондо пайда болушу мүмкүн.

Автор жалдоо менен адам өлтүрүү болгон жерде тергөө текшерүүсүнүн сапаттуу өндүрүшүнүн маанисин ашыкча баалоо кыйын деп эсептейт. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөр жөнүндө иштер боюнча тергөө, эреже катары, кылмыш болгон окуя жөнүндө маалыматтардын катуу тартыштыгынын шартында жүргүзүлөт жана кылмыш болгон жерди текшерүүнүн максималдуу так өндүрүшүнүн жүрүшүндө табылган жана кылмыш болгон жерден алынган издерден жана объекттерден кийинки тергөө өндүрүшү үчүн жетиштүү маалыматтарды алууга болот. Ошентип, окуя болгон жерди текшерүүнүн жүрүшүндө, жалпысынан кылмыш окуясы жана жалдоо менен жасалган адам өлтүрүүнүн айрым түзүмдүк элементтери жөнүндө криминалисттик жактан маанилүү маалыматтарды алууга болот – атап айтканда, анын ичинде: криминалдык окуянын өнүгүү этаптары жөнүндө (мисалы, жалдоо менен адам өлтүрүүнү даярдоо, аны жасоо механизми, натыйжалары, жашырууга багытталган аракеттер менен байланышкан иш-аракеттер); криминалдык түзүмдүн ичинде болгон байланыштар жөнүндө, ошол криминалдык түзүмдүн субъекттеринин башка кылмыштуу тутумдар менен өз ара аракеттенүү фактылары жөнүндө; аткаруучунун, айрым учурларда – түздөн-түз кылмышкердин инсандык мүнөздүү өзгөчөлүктөрү жөнүндө; өлтүрүүнүн себептери жөнүндө.

Жалдоо менен адам өлтүрүү боюнча тергөө практикасын автор тарабынан жүргүзүлгөн талдоо кылмыш болгон жерде тергөө экспертизасын жүргүзүү учурунда жол берилген айрым кемчиликтерди бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет, бул тергөөнүн бүткүл жүрүшүнө терс таасирин тийгизет.

Автор тарабынан укук колдонуу практикасына жүргүзүлгөн талдоо алардын эң типтүүлөрүн бөлүп көрсөтүүгө жана аларды төмөнкүдөй топтоштурууга мүмкүндүк берди: Биринчи, тергөө экспертизасына даярданууда тергөөчү тарабынан жетиштүү көңүл бурулбайт жана бул кылмыш болгон жерге келгенге чейин да, этаптарга тиешелүү. Бул жерде, баарынан мурда, окуя болгон жерге өз убагында келбегендигин жана ок атуучу курал менен жасалган жалдоо адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө кылмыш болгон жерди кайтаруунун туура эмес уюштурулгандыгын белгилей кетүү керек. Мындай кырдаалда адам өлтүрүү окуясы, айрыкча категориянын автору тарабынан каралып жаткан окуя ар дайым көптөгөн адамдардын, анын ичинде тергөө иштерин жүргүзгөн укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин жана башка кызматтардын өкүлдөрүнүн, ошондой эле болуп өткөн окуяга күбө болгон жана жөн гана кызыккан адамдардын көңүлүн бурарын эске алуу керек. Экинчи, андан кем эмес терс жагдай болуп окуя болгон жерди карап чыгуунун тутумсуз, башаламан мүнөзү, же тергөөчү объекттерди тандап карап чыккан учурларда эсептелет, бул жүргүзүлүп жаткан тергөөнүн толуктугу жана объективдүүлүгү жетиштүү эмес экендигин, тергөөчүнүн пикири боюнча криминалдык жосундун жасалышы мүмкүн болгон версиясынын бирин текшерүү жөнүндө күбөлөндүрөт. Терс мүнөздөгү үчүнчү жагдай тергөө кароосун жүргүзүүнүн үстүртөн мүнөзү болуп саналат. Мындай учурда кийин далилдүү мааниге ээ болушу мүмкүн болгон издөөчү объекттердин кыйла саны тергөөчү тарабынан тийиштүү көңүл буруусуз калат. Берилген шарттарда кылмышкер кылмыш болгон жерге баратканда жана андан жашырынып жүргөндө мүмкүн болгон жолдор көңүл сыртында калууда. Төртүнчү терс жагдай катары биз окуя болгон жерди кароодо тергөөчүлөр жол берген методиканын жоктугун белгилейбиз. Жалдоо менен адам өлтүрүүлөр боюнча кылмыш иштерин, атап айтканда окуя болгон жерди кароо протоколдорун жана өлүктү карап чыгуу протоколдорун талдоо төмөнкүдөй типтүү каталарга жол берүү менен жүргүзүлөрүн аныктады: а) жабырлануучунун тышкы белгилери оозеки портрет ыкмасы үчүн иштелип чыккан эрежелерди жана принциптерди эске албастан сүрөттөлөт (мисалы, толуктугу, ырааттуулугу, атайын терминологияны колдонуу ж. б.); б) кийимдерди жана бут кийимдерди текшерүүгө жана изилдөөгө жетиштүү көңүл бурулбайт; в) микрокаптоолордун же жабырлануучунун кийиминдеги башка издердин сакталышын камсыз кылууга багытталган чаралар жетишсиз, же таптакыр көрүлбөйт, эң начар кырдаалда мындай издер таптакыр алынбайт; г) адам

өлтүрүүнүн курмандыгы дайыма эле дактилоскопиядан өтпөйт, көбүнчө сигналдык сүрөткө тартуунун талаптарын сактабастан сүрөткө тартылат; д) жабырлануучунун денесинде болгон жабыркоолор тийиштүү көңүл бурулбастан изилденет; е) жабырлануучунун денеси өлүктү курчап турган жагдайды изилдөөнү синхрондоштурбастан каралат. Терс факторлордун бешинчи тобуна биз ыкчам – иликтөө иш-чараларынын жүрүшүндө табылган издөөчү (предметтик) объекттердин, заттардын тергөө үчүн маанисине жетишсиз баа берүүнү, ошондой эле бул объекттерди деталдуу, максаттуу карап чыгууга жетишсиз көңүл бурууну киргиздик. Алтынчы топ криминалистика, соттук психиатрия жана медицина жаатында атайын билими бар адистердин жардамына көңүл буруудан келип чыккан терс факторлордон турган, бул киши өлтүргүчтү активдүү издөөдө да, натыйжалуулукта да, жалпысынан тергөөнү оптималдаштырууда да пайдалуу боло турган толук, максималдуу ишенимдүү маалыматты алууну чектейт. Жетинчи, илимий-техникалык каражаттардын жетишсиз пайдаланылышы же аларды БИИде колдонуу үчүн зарыл квалификациянын жоктугу. Сегизинчи, кароонун акыркы баскычына тийиштүү түрдө көңүл бурулбайт, анын терс мааниси процесстин өзүн жана БИИ натыйжаларын ушул тергөө аракетинин протоколунда толук эмес жана так эмес жазып алууда көрсөтүлөт. Биз тергөө экспертизасынын протоколдору көп учурда кыска экенин белгилеп жатабыз, аларда аныкталган объекттердин сыпаттамасы жок, аларда тергөө үчүн олуттуу мааниге ээ болгон издер жөнүндө маалыматтар сейрек кездешпейт. Мындай протоколдорду кийин кылмыш окуясынын жагдайларын белгилөө үчүн же далилдөө процессин камсыз кылуу үчүн колдонууга болбойт. Кароо протоколун толтуруу КР КЖПКнин талаптарын бузуу менен (айрым катышуучулардын колтамгаларынын жоктугу, алынган предметтердин баарын көрсөтпөө ж.б.) белгиленген деп толуктоого болот деп эсептейбиз. Тогузунчу, табылган буюм далилдерин алып коюу өндүрүшү көп учурда КР КЖПК тарабынан коюлган талаптарды бузуу менен жүрөт. Көрсөтүлгөн бир катар кемчиликтер далилдерди жол берилгис деп таанууга алып келерин эске алуу зарыл, бул адам өлтүрүүнүн мындай түрүнө кошо катышуучулардын күнөөсүн далилдөөнү татаалдантат.

КОРУТУНДУ

Диссертациялык изилдөөнүн негизинде диссертант тарабынан төмөнкүдөй тыянактар жана сунуштар сунушталат:

1. Жалданма адамдар жасаган адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууда жана териштирүүдө ар кандай техникалык – криминалистикалык каражаттар колдонулушу мүмкүн. Бул жагынан алганда, абдан туура жол багыттарын жана аларды иштеп чыгуу келечегин аныктоо болуп саналат. Биздин пикирибиз боюнча, алар төмөнкүлөр менен аныкталат: *а)* техникалык – криминалистикалык каражаттардын жана методдордун жардамы менен

чечилүүчү маселелердин татаалдыгы жана ар түрдүүлүгү, бул бир жагынан алардын адистешүүсүн, экинчи жагынан – көчмө криминалистикалык лабораториялар түрүндө комплектөөнү шарттайт; б) уюшкан кылмыштуу коомдоштуктардын мүчөлөрү тарабынан жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү (басымдуу көпчүлүгүндө) жасоо менен, дегеле кылмыш ишин жана айрым кылмыштарды жашырууга чара көрүү менен. Көрсөтүлгөн жагдай маалыматты чогултуунун жана изилдөөнүн атайын техникалык-криминалисттик каражаттарын жана методдорун, атап айтканда жытты, үндү, микрообъекттерди, канды, урукту, чачты ж. б. чогултуу жана изилдөө каражаттарын жана методдорун иштеп чыгуу зарылдыгын талап кылат. в) кылмыш жасаган адамдарды тез арада аныктоо зарылдыгы, бул коллекция түрүндөгү маалымат сактоочу жайларды, маалыматтык-издөө тутумдарын түзүү зарылдыгын шарттайт. г) төмөнкү параметрлер боюнча техникалык-криминалисттик каражаттарды жана методдорду иштеп чыгууну аныктоочу илимий-техникалык прогрессти өнүктүрүүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрү менен: - маалымат алуу мүмкүнчүлүгүн жакшырткан принципалдуу жаңы каражаттарды жана методдорду колдонуу: көлөмдүү жана жалпак издердин көчүрмөлөрүн алуу үчүн полимердик материалдар; циакринди - колдун манжаларынын издерин аныктоо үчүн; бөлүкчөлөрү жука көмүртек кабыгы менен капталган магниттелүүчү ферромагниттик порошокторду - бир эле мезгилде жыт жана трасологиялык издерди алуу үчүн - колдун издерин табуу үчүн; каражаттар жана аныктоо ыкмалары жана тирүү адамдардын жана өлүктөрдүн терисинен колу манжаларынын издерин алуу, ж. б.; - кандын, уруктун, атуунун, жарылуунун издерин табуу жана алуу методикасын өркүндөтүү; - колдонулуучу техникалык-криминалисттик каражаттардын жана методдордун иштөө мөөнөтүн жана сапатын жогорулатуу: кыйла сезимтал фото жана видео тасмаларды, термовизиондук тутумдарды жана түзүлүштөрдү колдонуу. д) криминалистика илиминин өнүгүшүнүн мыйзам ченемдүүлүктөрү, атап айтканда, табигый жана техникалык илимдердин жетишкендиктерин ишке ашыруу. Ошентип, адамдын тукум куучулук затынын - дезоксирибонуклеин кислотасынын (ДНК) касиеттеринин индивидуалдуулугунун ачылышы генетикалык “дактилоскопиянын” өнүгүшүнө алып келди. ДНК ар бир тирүү клеткада болгондуктан, адамды кыртыштын жана суюктуктун ар кандай макро жана микро бөлүгүнөн аныктоо үчүн принципалдуу мүмкүнчүлүк пайда болду, бул аларды чогултуу жана изилдөө каражаттарын жана ыкмаларын иштеп чыгууга түрткү берди.

2. Медициналык-криминалисттик издөө маалыматынын генотиптик түрү алуу, берүү жана пайдалануу өзгөчөлүгүнө ээ, ошондуктан жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө генотиптик маалыматты натыйжалуу

пайдалануу максатында алынган натыйжаларды чогултуу, изилдөө жана баалоо үчүн генотипоскопия тармагындагы адисти милдеттүү түрдө тартуу зарыл. Издөө тутумуна генотиптик идентификация ыкмасын киргизүү үчүн төмөнкү милдеттерди чечүү керек: 1) криминалистика максаттары үчүн стандартташтырылган жана адаптацияланган канды изилдөөнүн бирдиктүү методикасын алдын ала иштеп чыгуу жана лабораторияларда киргизүү; 2) керектүү реактивдерди жана керектүү сапаттагы жабдууларды чыгарууга же аларды чет өлкөлөрдөн туруктуу жеткирүүнү камсыз кылууга мүмкүндүк берген өздүк технологияны киргизүү, ошондой эле тиешелүү кызматтардан алынган маалыматтарды иштеп чыгуунун жана коддоштуруунун бирдиктүү тутумун киргизүү; 3) Кыргыз Республикасында ыкчам кызыкчылык туудурган жактардын ДНК маалыматтар базасын түзүү; 4) республика боюнча гана эмес, КМШ өлкөлөрү менен да маалымат алмашуунун потенциалдуу мүмкүнчүлүгүн уюштуруу; 5) кодировкалоонун бирдиктүү форматын камсыз кылуу үчүн ДНК профилин эл аралык стандарттарга ылайык унификациялоо талап кылынат; 6) трансулуттук кылмыштардын бетин ачуу үчүн ДНК изилдөөлөрүнүн жыйынтыктарын криминалистикалык маалымат базасына бириктирүүгө карата чараларды көрүү.

3. Төмөнкүлөр далилденген: 1) криминалисттик каттоо жөнүндө окуу реалдуу дүйнөнүн объекттеринин жана кубулуштарынын белгилүү чөйрөсү жөнүндө тутумдаштырылган билимди билдирет, атап айтканда: криминалисттик каттоонун түрлөрү, алардын өз ара жана башка техникалык-криминалисттик каражаттар менен байланыштары, катталуучу (чогултулуучу) маалыматтын мүнөзү жана мазмуну, аны тутумдаштыруунун, сактоонун, издөөнүн жана берүүнүн принциптери, ыкмалары жана формалары, каттоо аппараттарын оптималдуу уюштуруу жана башкаруу жөнүндө. Кеңири мааниде алганда, бул теориянын объектиси каралып жаткан чөйрөдөгү кылмыштуулукка каршы иш-аракеттердин практикалык түрү катары криминалистикалык каттоо болуп саналат. 2) Криминалистикалык каттоонун артыкчылыктуу максаты болуп жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууда пайдаланылышы мүмкүн болгон учеттук маалыматтарды топтоо саналат. Маалымат массивин көбөйтүү криминалистикалык каттоо – тергелип жаткан иштер боюнча далилдөө процессин жана БИИ маалыматтык камсыздоо болгон максаттарга жетүү үчүн зарыл. Бул күрөөнүн натыйжалуулугу криминалистикалык каттоо тутумунда топтолгон маалыматтын толуктугуна гана эмес, эсептик маалыматтардын так тутумдаштырылышына, актуалдуу мүнөзгө ээ болгон маалыматтардын гана топтолушуна жана сакталышына көз каранды, ал өз кезегинде

максаттуу, убактылуу жана аймактык чектер менен чектелген алардын мазмунуна жараша болот. 3) Ошол эле учурда жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуунун жана териштирүүнүн жүрүшүндө төмөнкүлөр тууралуу маалыматтарды алуу биринчи кезектеги мааниге ээ: 1) жалдоо менен кылмыш жасаган же жасашы мүмкүн болгон адамдар жөнүндө; 2) чечилбеген жалдоо менен адам өлтүрүүлөр жөнүндө; 3) табылган буюмдук далилдердин, анын ичинде жалданма адам өлтүрүүлөр менен байланышкан издердин ар кандай түрлөрүнүн келип чыгышы жана таандыктыгы жөнүндө; 4) ушул категориядагы адам өлтүрүүлөрдү жасоо ыкмасына жараша табылган же алынган объекттердин мүнөзү жөнүндө. Эсеп базаларындагы бардык маалыматтар ар кандай иш – аракеттерде колдонулушу мүмкүн-тергөө, издөө жана ыкчам-криминалистикалык, бул адам өлтүрүүлөрдү ачуу, тергөө жана алдын алуу үчүн маанилүү жагдайларды аныктоого жардам берет.

4. Жалдоо менен киши өлтүрүүгө каршы күрөштү уюштурууну активдештирүү максатында төмөнкүлөр ыйлайыктуу: а) ИИМдин кылмыш-жаза издөө аппараттарынын деңгээлинде тергөө кызматкерлеринин катышуусу менен квартал сайын жыныстык, садистикалык жана башка жүйөөлөр болгон кылмыштарга өзгөчө көңүл буруу менен ушул түрдөгү ачылбаган кылмыштарга тутумдуу талдоо жүргүзү. Мындай талдоону өткөн жылдардагы ачылбаган кылмыштар менен салыштыруусуз жүргүзүү мүмкүн эмес; б) жалданма адам өлтүрүүлөргө талдоо жүргүзүүдө эксперт катары прикладдык илимдердин өкүлдөрүн криминалисттердин, психиатрлардын, психологдордун, дарыгерлердин, кол жазмалардын адистерин жана башка адистерди тартуу практикасын кеңейтүү зарыл. Криминалист-психиатр же криминалист-психолог сыяктуу адистерди даярдоо зарыл.; в) инсанга каршы кылмыштарды жасоонун мотивациясынын негизинде жаткан көрүнүштөрдүн көп кырдуу жана татаал экендигин эске алуу керек, ошондуктан укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин алдына ведомстволук инструменттерди гана эмес, демилгени жана ой жүгүртүүнүн кендигин көрсөтүү менен колдонмо илимдердин мүмкүнчүлүктөрүнө мүмкүн болушунча көбүрөөк таянуу милдетин коюу керек.

5. Төмөнкү позициялар негизделген: 1) БИИ төмөнкүдөй маанилүү белгилер мүнөздүү болгон ыкчам-иликтөө ишмрдүүлүктүн элементтеринин бирине киргизүү керек: а) мыйзамдарга ылайык анда бекитилген иш-чаралардын тизмегин өткөрүүгө ыйгарым укуктуу атайын субъекттердин (ачык жана ачык эмес) болушу; б) аларды жүзөгө ашыруу процессинде ченемдик актыларда так укуктук негизде бекемделген атайын каражаттар жана ыкмалар колдонулат; в) комплексте жүргүзүлүп жаткан ачык жана айкын эмес иш-аракеттер кылмыштуулукка каршы аракеттенүүдө жана укук

тартибин чыңдоодо колдонулушу мүмкүн болгон маалыматтарды алууга гана багытталган; г) Ыкчам-иликтөө иш чара өзгөчө мүнөзгө ээ, анткени аларды өткөрүү кылмыштын бетин ачуу жана иликтөө менен байланышкан милдеттерди аларсыз чечүү кыйын же мүмкүн болбогон учурлар менен байланышкан. 2) операциянын негиз салуучу жоболорун негиздүү түрдө бөлүп көрсөтүү: а) анын жүйөлөштүрүлгөндүгү – башкача айтканда тактикалык операцияны пландаштырууда анын негизинде ишенимдүү маалымат (анын ичинде изин суутпай издөө) менен бекемделген далилдер болууга тийиш; б) тиешелүү жагдай максималдуу түрдө конкреттештирилиши, логикалык жактан түшүнүктүү, тактикалык жактан колдонулушу жана аткарылышы керек; в) мыйзамдуулук, башкача айтканда, тергелип жаткан кылмыш ишинин алкагында жана укуктук актыларда көрсөтүлгөн ченемдерге ылайык жүргүзүлүүгө тийиш; г) шайкештик – ыкчам-тактикалык комбинацияны пландаштырууда тергөөдө болгон бардык күч жана каражаттар максималдуу түрдө эске алынышы жана колдонулушу керек; д) анын келечектүүлүгү, башкача айтканда зарыл болгон натыйжаны алууга багытталгандыгы; е) эквивалентүү – кылмыштуу жосундардын башка курамдарында аны параллель колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу. 3) Каралып жаткан тергөө субъекттеринин ортосундагы өз ара аракеттенүү процессуалдык формалар менен катарлаш, криминалдык жосундарды, анын ичинде жалданма адам өлтүрүүлөрдү ачууда маанилүү түзүүчү катары анын уюштуруу формаларынын позициясынан да изилдениши керек экендиги толук негиздүү. Бул жерде тараптардын ортосунда жалданма адам өлтүрүү жөнүндө маалымат агымынын циркуляциясы өз ара аракеттенүүнүн ушул аспектинен көз каранды экендигин эске алуу керек. Мында көп түрдүү мүнөздөгү чогултулган маалымат аткаруучулар тарабынан дайыма эле туура чечмелениши мүмкүн эмес, бул тергөөчүнүн тапшырмасын талаптагыдай эмес аткарууга алып келет. 4) ыкчам маалымат тергөөчүгө иш боюнча сотко чейинки өндүрүштүн түрүн аныктоого жана оптималдаштырууга мүмкүндүк берет, анын ичинде: пландаштырылган тергөө аракетинин кыйла натыйжалуу тактикасын иштеп чыгуу; анын өндүрүшүнүн жүрүшүндө психологиялык ыкмаларды, анын ичинде алынган далилдерди көрсөтүү жолу менен колдонуу; алынган маалыматтын жүрүшүндө көрсөтүлгөн эң ыктымалдуу версиялардын негизинде тергөөнү натыйжалуу пландаштырууга жардам берет. Албетте, ыкчам жол менен алынган маалымат каралып жаткан категориядагы кылмыш иштери боюнча далилдерде колдонулушу керек, жалпысынан далилдерге коюлуучу кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын талаптарын канааттандырган далил базасын түзүүгө көмөктөшүүгө тийиш.

6. Бул категориядагы иштер боюнча жүргүзүлүп жаткан процессуалдык, анын ичинде атайын тергөө аракеттеринин жана БИИ купуялуулугун сактоо зарыл, анткени маалыматтын чыгып кетиши кылмыштуу кошундарга тергөөнүн субъекттерине жетишээрлик ийгиликтүү каршы турууга мүмкүндүк берет, ошондуктан биз карап жаткан категориядагы адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууга тоскоолдук кылат. Ошондуктан түздөн-түз криминалдык окуя, тергөө процесси жөнүндө маалыматка жол берүү тергөөчү тарабынан кылмыш – жаза сот өндүрүшүнүн катышуучусунун процессуалдык абалына, ошондой эле ээлеген жобосуна жана мыйзамдар тарабынан берилген башка кызыкдар жактардын укуктарына так ылайык аныкталууга тийиш. Тергөө жүргүзүүдө жашырындуулук режимин так сактоо тергөө жүргүзүп жаткан адамга жалпысынан тергөөнүн жүрүшү жөнүндө, жүргүзүлгөн иштин натыйжасында алынган маалыматтар жөнүндө, ошондой эле жүзөгө ашырылып жаткан чаралардын натыйжалуулугун камсыз кылуу жана ошону менен алардын максималдуу натыйжалуулугуна жетишүү үчүн тергөө органдары тарабынан пландаштырылган иш-чаралар жөнүндө кылмыштуу топтун мүчөлөрүнүн маалыматсыздыгын пайдаланууга мүмкүнчүлүк берет.

Практикалык сунуштар.

1. Автор тарабынан иштелип чыккан жана сотко чейинки өндүрүш баскычында тергөөчүнүн негизги иш-аракеттеринин моделдери баяндалган, алар УКК катышуусу менен жалданган адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө практикалык мааниге ээ:

- кылмыштын курмандыгынын инсандыгын мүнөздөөчү маалыматтарды чогултууда: а) жабырлануучунун криминалдык окуяга байланыштуу көрсөтүлүүчү инсандык сапаттары, кылмыш жасоого тиешеси бар адамдарга жана окуянын башка жагдайларына карата; б) кылмыш дүйнөсү менен криминалдык байланыштар; в) адаттар, хоббилер, анын ичинде уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан кызыгуу көрсөтүүгө таасир этиши мүмкүн; г) жабырлануучунун жакын чөйрөсүнөн кылмыш жасоого тиешеси бар адамдарга карата;

- жабырлануучунун жансыз денеси табылганда: а) зомбулук менен өлүм белгилери бар, анын инсандыгы аныктала элек, б) зомбулук менен каза болгондугунун белгилери жок (мында керээз, тартуулоо келишими түзүлгөндөн кийин жакында эле батирди же башка турак жайды менчиктештирип алган), в) демонстрацияны, тайманбастыкты жана өлтүрүүнүн ырайымсыздыгын күбөлөндүргөн көп сандаган жарааттардын болушу.

2. Автор тарабынан сунушталган маалымат модели кылмышкердин инсандыгы жөнүндө маалыматтарды чогултуу үчүн төмөнкү маселелерди тактоодо практикалык мааниге ээ: а) кылмыш жасоонун криминалдык-

кесиптик көндүмдөрүнүн болушу, б) кылмыштын курмандыгы менен байланыштын болушу, в) башка уюшкан кылмыштуу топтор менен криминалдык байланыштын болушу, г) адам өлтүрүүнүн демонстрациялык мүнөзүнүн болушу, анын ичинде өзгөчө катаалдык менен болушу, д) адам өлтүрүү менен катар башка кошумча кылмыштарды жасоо, е) адам өлтүрүүнүн жүйөсүн изилдөө, ж) бүтүндөй уюшкан кылмыштуу топтун сапаттык курамын жана өзгөчөлүктөрүн изилдөө, ошондой эле уюшкан кылмыштуу топтун лидерин аныктоо, з) уюшкан кылмыштуу топтун активдүү катышуучусу катары жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү жасоодо адамдын ролун аныктоо; и) УКТун экинчи катышуучусу катары адамдын ролун аныктоо үчүн.

3. Автор тарабынан чыгармада, атап айтканда, адам өлтүрүүнү иликтөөдө практикалык мааниге ээ моделдер көрсөтүлгөн: уюшкан кылмыштуу топтор катышкан адам өлтүрүүлөрдү иликтөөдө айрым далилдүү же башка маалыматтарды чогултуу боюнча маалыматтык модель; жалдоо менен адам өлтүрүүнүн жагдайларын (убактысын, ордун, ыкмасын) белгилөө боюнча, ошондой эле төмөнкү версияларды көрсөтүүдө жүйөлүү компонент боюнча маалыматтык модель: а) Жабырлануучунун баалуулуктарын уурдоо же анын турак жайына ээлик кылуу максатында жеке кызыкчылыктан улам уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган адам өлтүрүү; б) Жабырлануучунун ишкердик ишин андан ары көзөмөлдөө максатында УККдун мүчөлөрү тарабынан жасалган адам өлтүрүү (мындай кырдаалда курмандыктар көбүнчө коммерциялык жана ишкердик ишмердикти ийгиликтүү жүргүзгөн адамдар болуп саналат); в) уюшкан кылмыштуу топтордун ортосундагы кылмыштуу “уруш-талаштардын” натыйжасында же топ ичиндеги чыр-чатакты чечүүнүн натыйжасында уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган адам өлтүрүү; г) Мамлекеттик бийлик органдарынын тапшырыгы боюнча уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган адам өлтүрүү; д) уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан сотко чейинки өндүрүш субъекттеринин каршылыгы бар экендигинин белгилерин аныктоо боюнча; ж) жабырлануучунун өлүмүнө кызыкдар болгон адамды (кардарды) жана анын криминалдык кутумга катышкан УКК менен байланышын аныктоо боюнча маалыматтык модель.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси:

1. Матамаров, А. Н. Жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө автоматташтырылган маалыматтык издөө тутумдарын колдонуу [Текст] / А. Н. Матамаров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2023. – № 9. – С. 191-196. // https://www.elibrary.ru/author_items.asp?authorid=1147648&show_option=1&show_refs=1

2. Матамаров, А. Н. Жалдоо менен адам өлтүрүүнү иликтөөдө криминалистикалык эсепти колдонуунун өзгөчөлүктөрү [Текст] / Э. С. Токторов, А. Н. Матамаров // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2023. – № 9. – С. 197-198. // https://www.elibrary.ru/author_items.asp?authorid=1147648&show_option=1&show_refs=1

3. Матамаров, А. Н. Особенности выдвижения версий при установлении обстоятельств, свидетельствующих о заказном характере совершенного наемного убийства организованной преступной группой [Текст] / А. Н. Матамаров // Право и государство: проблемы теории и практики – № 1(229). – С. 243-248. // https://www.elibrary.ru/download/elibrary_62893392_61562631.pdf

4. Матамаров, А. Н. Отдельные проблемные вопросы осмотра места происшествия при расследовании убийств по найму [Текст] / А. Н. Матамаров // Аграрное и земельное право. – 2024. – № 1(229). – С. 260-264. // https://www.elibrary.ru/download/elibrary_62499075_10347115.pdf

5. Матамаров, А. Н. Следственно-криминалистическая деятельности по сбору первичной информации при расследовании заказных убийств [Текст] / Э. С. Токторов, А. Н. Матамаров // Аграрное и земельное право. – 2024. – № 1(229). – С. 287-290. // https://www.elibrary.ru/download/elibrary_62499083_28548715.pdf

Матамаров Алмаз Нурдунович 12.00.09 – жазык процесси, криминалистика; ыкчам-иликтөө ишмердиги адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн “Азыркы учурда жалдоо менен адам өлтүрүүнү тергөөнү криминалистикалык камсыздоонун өзгөчөлүктөрү” деген темада жазылган диссертациясынын РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: жалдоо менен адам өлтүрүү, криминалистикалык камсыздоо, тергөө, ачуу, сотко чейинки өндүрүш, кылмышкердин инсандыгы, курманык, уюшкан кылмыштуу топ, криминалистикалык техника.

Изилдөөнүн объектиси жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү жасоодогу уюшкан кылмыштуу топтордун укукка каршы иши, ошондой эле уюшкан кылмыштуу топтордун катышуусу менен КМШ өлкөлөрүндө каралып жаткан криминалдык жосундарды ачуу, иликтөө чөйрөсүндө сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан өз ишин жүзөгө ашыруу процессинде түзүлгөн коомдук мамилелер болуп саналат.

Изилдөөнүн предмети - УКТун катышуусу менен жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү ачуунун укуктук жана уюштуруучулук-тактикалык

негиздерин, ошондой эле жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдү жасоодо маалыматтын пайда болушунун объективдүү мыйзам ченемдүүлүктөрүн, аны чогултууну, изилдөөнү жана ушул коомдук-коркунучтуу жосундарды тергөө процессинде пайдаланууну түзөт.

Бул иштин **максаты** сотко чейинки өндүрүштү уюштурууну жана уюшкан кылмыштуу топтор тарабынан жасалган жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачууну жана иликтөөнү техникалык-криминалистикалык камсыздоону өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу болуп саналат, криминалистикалык эсепке алуунун заманбап тенденцияларынан жана КМШ өлкөлөрүндө жана Кыргыз Республикасында кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун контекстинде.

Изилдөөнүн методологиялык негизин жалпы жана өзгөчө илимий методдор түзөт, ошондой эле синтез методу, формалдуу-юридика изилдөө методу, тутум –түзүмдүк анализ методу, салыштырма-укуктук метод, статистикалык анализ, социологиялык метод (анкета). Теориялык деңгээлде абстракциялоо жана жалпылоо ыкмалары колдонулган. Изилдөөнүн дээрлик бардык этаптарында корутундулардын жана сунуштардын аныктыгын камсыз кылуу үчүн жалпы логикалык методдор (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия) колдонулган.

Алынган натыйжалар жана алардын жаңылыгы диссертациялык изилдөө жалдоо менен адам өлтүрүүлөрдүн маңызы жөнүндө заманбап криминалисттик жана ыкчам-издөө билимдеринин тутумун байытат, демек, аларды ачуу жана иликтөө боюнча сотко чейинки өндүрүш органдарынын ишинде техниканын жана илимдин заманбап жетишкендиктерин пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө аныкталат. Теориялык жоболор жана криминалистикалык багыттагы бир катар усулдук сунуштар маалымат базасынын заманбап мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен, анын ичинде адам өлтүрүүлөргө каршы аракеттерди күчөтүүгө багытталган иш-чаралардын комплексин ишке ашырууну иштеп чыгуу үчүн маалыматтык базаны түзөт. Изилдөөдө көрсөтүлгөн маалымат моделдери практикалык кызматкерлердин уюштуруу боюнча конкреттүү милдеттерди, криминалистикалык иш-чаралардын бардык арсеналын колдонуу менен, жалданма адам өлтүрүүлөрдүн бетин ачуу ыкмаларын жана тактикасын чечүүгө жардам бере алат.

Колдонуу деңгээли же колдонуу боюнча сунуштар. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары юридикалык багыттагы жогорку жана орто билим берүү мекемелеринин окуу жараянында; иши адам өлтүрүүнүн, анын ичинде жалданма кылмыштын бетин ачуу менен байланышкан жетекчилерди жана адистерди даярдоо жана кайра даярдоо тутумунда; кылмыштуулукка каршы күрөшүү чөйрөсүндө мамлекеттик саясатты калыптандыруу базасын түзгөн илимий изилдөөлөрдө жана каралып жаткан категориядагы адам

өлтүрүүлөрдүн бетин ачуунун каражаттарын жана методдорун оптималдаштырууга тиешелүү колдонмо мүнөздөгү изилдөөлөрдө колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу чөйрөсү: кылмыш – жаза процесси, криминалистика, ыкчам-издөө ишмердүүлүгү.

РЕЗЮМЕ

диссертации Матамарова Алмаза Нурдуновича на тему: «Особенности криминалистического обеспечения расследования убийств по найму на современном этапе» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09- уголовный процесс, криминалистика; оперативно-розыскная деятельность

Ключевые слова: заказные убийства, убийства по найму, криминалистическое обеспечение, расследование, раскрытие, досудебное производство, личность преступника, жертва, организованная преступная группа, криминалистическая техника.

Объектом исследования являются противоправная деятельность организованных преступных групп при совершении наемных убийств, а также общественные отношения, складывающиеся в процессе осуществления своей деятельности органами досудебного производства в сфере раскрытия, расследования в странах СНГ рассматриваемых криминальных деяний с участием ОПГ.

Предмет исследования – образуют правовые и организационно-тактические основы раскрытия убийств, совершенных по найму с участием ОПГ, а также объективные закономерности возникновения информации при совершении заказных убийств, ее собирание, исследование и использование в процессе расследования данных общественно-опасных деяний.

Цель исследования является разработка рекомендаций по совершенствованию организации досудебного производства и технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования заказных убийств совершаемых организованными преступными группами, исходя из современных тенденций криминалистических учетов и в контексте проведенной реформы уголовно-процессуального законодательства в странах СНГ.

Методологическую основу исследования составляют общие и частные научные методы, а также метод синтеза, формально-юридический метод исследования, метод системно-структурного анализа, сравнительно-правовой метод, статистический анализ, социологический метод (анкетирование). На теоретическом уровне применялись методы абстрагирования и обобщения. Практически на всех этапах исследования для обеспечения достоверности

выводов и предложений использовались общелогические методы (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия).

Полученные результаты и их новизна определяется тем, что диссертационное исследование обогащают систему современных криминалистических и оперативно-розыскных знаний о сущности заказных убийств, а соответственно о возможностях использования современных достижений техники и науки в деятельности органов досудебного производства по их раскрытию и расследованию. Теоретические положения и ряд криминалистически ориентированных методических рекомендаций формируют информационную базу для разработки реализации комплекса мер, направленных на усиление противодействия убийствам по найму, в том числе с использованием современных возможностей информационной базы данных. Представленные в работе информационные модели могут способствовать разрешению практическими работниками конкретных задач по организации, методике и тактике раскрытия убийств, совершенных по найму, с применением всего арсенала средств криминалистической деятельности.

Степень использования или рекомендации по использованию. Основные выводы исследования могут найти применение в учебном процессе образовательных учреждений высшего и среднего образования юридического профиля; в системе подготовки и переподготовки руководителей, специалистов, чья деятельность связана с раскрытием убийств, в том числе совершенных по найму; научных исследованиях, составляющих базу формирования государственной политики в сфере борьбы с преступностью, и исследования прикладного характера, касающихся оптимизации средств и методов раскрытия убийств рассматриваемой категории.

Область применения: уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность.

SUMMARY

**of the dissertation by Almaz Matamarov Nurdunovich on the topic:
"Features of forensic support for the investigation of murders for hire at the present stage" for the degree of Candidate of Law in the specialty 12.00.09 - criminal procedure, criminalistics, law enforcement intelligence operations**

Keywords: contract murder, murders for hire, forensic support, investigation, solving crimes, pre-trial proceedings, criminal identity, victim, organized criminal group, forensic equipment.

This study focuses on the illegal activities of organized criminal groups in relation to assassinations, as well as the public relations that develop during the investigation and disclosure process of these criminal acts in CIS countries.

The study focuses on the legal, organizational, and tactical foundations for disclosing murders committed for hire with the involvement of organized criminal groups. It also examines the objective patterns of information that arise during the commission of contract killings, as well as their collection, research, and use in investigating these socially dangerous acts.

The aim of this study is to provide suggestions for enhancing the structure of pre-trial procedures and technical and forensic assistance for investigating contract killings carried out by organized criminal groups. This will be based on current trends in forensic accounting and in the context of the reform of criminal procedure legislation in the CIS countries.

The research methodology employed general and specific scientific methods, including the synthesis method, formal legal research method, system-structural analysis method, comparative legal method, statistical analysis, and sociological method (questionnaire). Theoretical methods of abstraction and generalization were also utilized. Throughout the study, we employed various logical methods, including analysis, synthesis, induction, deduction, and analogy, to ensure the reliability of our conclusions and proposals.

The results obtained are novel because the dissertation research enriches modern forensic and operational investigative knowledge about contract killings and the possibilities of using technology and science in pre-trial investigations. Theoretical provisions and methodological recommendations are used to develop and implement measures to strengthen counteraction to murders for hire. This includes utilizing modern information databases. The presented information models can aid practitioners in resolving specific tasks related to the organization, methodology, and tactics of solving murders committed for hire, utilizing the full range of forensic activities.

The recommendations for use or degree of usage. The study's main conclusions can be applied to the educational process of higher and secondary education institutions with a legal focus. They can also be used in the training and retraining of managers and specialists involved in detecting murders, including those committed for hire. Additionally, the study's scientific research can form the basis for state policy in the field of crime prevention, and applied research can focus on optimizing means and methods for solving murders in this category.

Scope of application: criminal procedure, criminalistics, law enforcement intelligence operations.